

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ**

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

**на тему: «Управління капіталом фермерського
господарства»**

Виконав: **Костяненко Вадим Григорович**
студент спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Керівник: **Гесенко Михайло Миколайович**
к.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи
та страхування

Рецензент: **Омелянченко Денис Олегович**
фахівець по роботі з середнім бізнесом
АТ «ПроКредитБанк»

Суми - 2024

АНОТАЦІЯ

Костяненко Вадим. Управління капіталом фермерського господарства.

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування», СНАУ, Суми. 2024 р. Рукопис.

Кваліфікаційна робота розглядає питанням управління капіталом фермерського господарства. Управління капіталом є ключовим аспектом для стабільності та розвитку фермерських господарств, оскільки він впливає на їх здатність залишатися конкурентоспроможними в умовах динамічного ринку. Управління капіталом у фермерських господарствах вимагає комплексного та системного підходу, що включає планування, контроль та аналіз ефективності використання ресурсів.

Селянське (фермерське) господарство «Урожай» є об'єднанням компаній та засноване у 1996 році. Відмічаємо загальне зростання вартості активів з 1 млрд грн у 2020 році до 1,7 млрд грн у 2023 році, причому зростання фіксується протягом всього періоду дослідження. Констатуємо, що капітал підприємства складається з власних та позикових коштів. Так зареєстрований пайовий капітал станом на кінець 2023 року складає 1 млн грн, а додатково власний капітал формується за рахунок нерозподіленого прибутку, сума якого станом на кінець 2023 року складає 1,7 млрд грн. Позитивним є наявність довгострокових джерел фінансування, які представлені цільовим фінансуванням.

Відмічаємо скорочення чистого доходу від реалізації продукції у 2023 році по відношенню до 2020 та 2021 років. Чистий фінансовий результат до оподаткування зменшився з 367 млн грн у 2021 році до 161 млн грн у 2023 році, проте зріз на 86 млн грн по відношенню до 2022 року. В цілому слід констатувати, що станом на кінець 2023 року підприємство є прибутковим, платоспроможним, з високим рівнем ділової активності та ліквідності балансу.

Стійкість фінансового стану підприємства є основою його здатності функціонувати в умовах непередбачуваних зовнішніх економічних та політичних умов. Проведені дослідження говорять про абсолютну стійкість фінансового стану СФГ «Урожай» за весь період дослідження так і довгостроковій перспективі.

Пропонуємо створити резервний у розмірі 3% чистого прибутку кожного року, але не менше 250 тис. грн щороку. Максимальну суму резервного фонду пропонуємо обмежити 50 млн. грн, що може бути досягнуто за 6-8 років. Фонд самострахування пропонуємо створити у розмірі 2% чистого прибутку і він не входить до складу власного капіталу підприємства. Кошти страхового фонду пропонуємо тримати на розрахунковому рахунку. Грамотне управління цими фондами, регулярний моніторинг та оцінка ризиків є запорукою фінансового успіху та стабільного розвитку підприємства в сучасному конкурентному середовищі.

Ключові слова: фінанси, капітал, активи, зобов'язання, прибуток, фінансовий стан, страховий фонд, резервний фонд, грошові кошти.

SUMMARY

Kostyanenko Vadim. Farm capital management.

Qualification work in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market", Educational Program "Finance, banking and insurance", SNAU, Sumy. 2024. Manuscript.

Qualification work considers the issue of farm capital management. Capital management is a key aspect for the stability and development of farms, as it affects their ability to remain competitive in a dynamic market. Capital management in farms requires a comprehensive and systematic approach, including planning, control and analysis of resource efficiency.

Peasant (farm) farm "Urozhay" is an association of companies and was founded in 1996. We note the overall increase in the value of assets from 1 billion UAH in 2020 to 1.7 billion UAH in 2023, with growth recorded throughout the study period. We note that the capital of the enterprise consists of own and borrowed funds. Thus, the registered share capital as of the end of 2023 is 1 million UAH, and additionally, equity is formed at the expense of retained earnings, the amount of which as of the end of 2023 is 1.7 billion UAH. The presence of long-term sources of financing, which are represented by targeted financing, is positive.

We note a reduction in net income from product sales in 2023 compared to 2020 and 2021. The net financial result before tax decreased from 367 million UAH in 2021 to 161 million UAH in 2023, but a decrease of 86 million UAH compared to 2022. In general, it should be noted that as of the end of 2023, the enterprise is profitable, solvent, with a high level of business activity and balance sheet liquidity.

The stability of the financial condition of the enterprise is the basis of its ability to function in unpredictable external economic and political conditions. The conducted studies indicate the absolute stability of the financial condition of the SFG "Urozhay" for the entire period of the study and in the long term.

We propose to create a reserve in the amount of 3% of net profit each year, but not less than 250 thousand UAH each year. We propose to limit the maximum amount of the reserve fund to 50 million UAH, which can be achieved in 6-8 years. We propose to create a self-insurance fund in the amount of 2% of net profit and it is not part of the equity of the enterprise. We propose to keep the insurance fund funds in a current account. Competent management of these funds, regular monitoring and risk assessment is the key to financial success and stable development of the enterprise in the modern competitive environment.

Keywords: finance, capital, assets, liabilities, profit, financial condition, insurance fund, reserve fund, cash.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	10
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ СФГ «УРОЖАЙ»	20
2.1 Фінансово-економічна характеристика СФГ «Урожай»	20
2.2 Оцінка джерел формування капіталу СФГ «Урожай»	27
2.3 Оцінка ефективності використання капіталу СФГ «Урожай»	33
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СФГ «УРОЖАЙ»	45
3.1 Забезпечення стійкості фінансового стану СФГ «Урожай»	45
3.2 Формування резервного капіталу та страхового фонду СФГ «Урожай»	53
3.3 Формування оптимального залишку грошових коштів господарства	57
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Управління капіталом фермерських господарств є надзвичайно важливим аспектом для забезпечення їх конкурентоспроможності та стабільності в умовах постійно змінного ринкового середовища. Аграрний сектор України, що історично займає ключову роль у національній економіці, наразі стикається з багатьма викликами: нестабільність цін на сільгосппродукцію, зміни клімату, високі витрати на виробництво та належність до глобальних ланцюгів постачання. Однією з основних причин, чому управління капіталом фермерського господарства стало актуальним для дослідження, є потреба у раціональному використанні обмежених ресурсів. Фермери повинні ефективно планувати, контролювати та оцінювати використання капіталу, щоб забезпечити фінансову стійкість і успішність свого бізнесу. Правильне управління капіталом дозволяє досягти швидкого повернення інвестицій, оптимізації витрат, а також сприяє розвитку нових технологій і підвищенню продуктивності праці.

Крім того, в умовах конкурентного аграрного середовища, ефективні стратегії управління капіталом можуть стати визначальними для виживання малих та середніх фермерських господарств. Тому дослідження цих стратегій дозволяє ідентифікувати кращі практики, які можуть бути адаптовані до специфіки українських агровиробників.

Формування ефективної системи управління капіталом завжди перебувало в колі наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, дана тема висвітлена у працях вчених-економістів Бабенко І.І., Бондаренко І.В., Гвоздюк О.В., Задорожня О.Ю, Кузьмічев В.І., Литвиненко О.І, Ляшенко А.Б., Мельник І.В., Нечитайло В.В., Поліщук О.В., Романчук Л.Ф., Стефанишин С.Г., Федоренко А.І., Яковлєва Н.М. та багато інших. Проте непростий процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних напрацювань щодо підвищення ефективності управління капіталом з урахуванням специфіки фермерських господарств.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення основних напрямків підвищення ефективності управління власним капіталом фермерського господарства.

Відповідно до поставленої мети були вирішені такі **завдання**:

- досліджено теоретичні основи управління капіталом фермерського господарства;
- надано фінансово-економічну характеристику СФГ «Урожай»;
- проаналізовано джерел формування капіталу СФГ «Урожай»;
- оцінено ефективність використання капіталу СФГ «Урожай»;
- досліджено напрямки підвищення ефективності управління капіталом СФГ «УРОЖАЙ»;
- окреслено напрямки забезпечення стійкості фінансового стану СФГ «Урожай»;
- обґрунтовано доцільність формування резервного капіталу та страхового фонду СФГ «Урожай»;
- оцінено доцільність формування оптимального залишку грошових коштів господарства;
- зроблено висновки.

Об'єктом дослідження є процес управління капіталом фермерського господарства.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні рекомендації щодо управління капіталом фермерського господарства.

Елементами наукової новизни одержаних результатів роботи є розробка і обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності управління власним капіталом фермерського господарства що базується на забезпеченні стійкості фінансового стану і передбачає оптимізації грошових коштів підприємства та формування резервного капіталу та фонду самострахування для покриття можливих збитків у разі настання ризикових ситуацій.

Практичне значення одержаних результатів визначається обґрунтованими пропозиціями щодо підвищення ефективності управління

власним капіталом СФГ «Урожай» і враховує доцільність оптимізації задишку грошових коштів господарства, а також створення резервного капіталу та фонду самострахування для покриття можливих втрат.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались такі **методи дослідження**: абстрактно-логічний (при теоретичному узагальненні сутності фінансового забезпечення соціального захисту населення); економічного аналізу та порівняння; статистично-економічний; табличний і графічний метод; формальної і діалектичної логіки (для виявлення можливостей адаптації зарубіжного досвіду); економіко-математичний метод.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Положення кваліфікаційної роботи знайшли відображення у матеріалах конференцій: Всеукраїнської науково-практичної конференції: «Актуальні питання фінансового забезпечення аграрного бізнесу в умовах дії воєнного стану (м. Суми, 29 жовтня 2024)», Міжнародної науково-практичної конференції: «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» 9 листопад 2024 року.

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 тези наукових конференцій.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 47 найменування, 4 додатків. Основний текст викладений на 72 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 22 таблиці, 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Управління капіталом є ключовим аспектом для стабільності та розвитку фермерських господарств, оскільки він впливає на їх здатність залишатися конкурентоспроможними в умовах динамічного ринку. В аграрному секторі, де ризики та невизначеності значні, ефективне управління капіталом може стати вирішальним фактором для успіху підприємства. Це завдання ускладнюється фактором часу, змінами в технологіях, коливаннями цін на сировину та потребою в модернізації обладнання.

Дослідимо більш ґрунтовно категорію капітал фермерського господарства, для цього у таблиця 1.1 згрупуємо низку визначень.

Таблиця 1.1 – Дослідження сутності категорії «капітал фермерського господарства»

Автор	Тлумачення категорії
Костюченко О.В. [14]	Капітал фермерського господарства визначається як сукупність усіх ресурсів, які використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції, включаючи землю, робочу силу, обладнання та фінансові активи.
Романенко П.І. [31]	капітал аграрних господарств складається з різних видів ресурсів, які можуть бути використані для підвищення конкурентоспроможності, включаючи технології, інвестиції в інфраструктуру та доступ до ринків.
Гвоздюк О.В. [4]	капітал фермерського господарства це ресурс, що забезпечує використання агропромислового потенціалу, який включає фізичні, фінансові та технологічні активи, що здатні генерувати дохід у процесі виробництва та збуту продукції.
Бондаренко І.В. [2]	капітал у фермерських господарствах охоплює не лише матеріальні активи, але й інтелектуальні ресурси, такі як знання, навички управління та інновації, які сприяють підвищенню продуктивності та ефективності.
Стефанишин С.Г. [35]	капітал фермерського господарства – це основа для забезпечення стабільного розвитку та включає в себе всі види ресурсів, які можуть бути інвестовані в аграрний бізнес для досягнення цілей економічного зростання та стійкості.

Джерело: узагальнено автором на основі [2, 4, 14, 31, 35]

Ці визначення підкреслюють різноманітність підходів до тлумачення сутності капіталу фермерських господарств, акцентуючи увагу на важливості охоплення фізичних, фінансових, технологічних та інтелектуальних ресурсів для забезпечення ефективності аграрного виробництва.

Як бачимо, капітал у сфері аграрного бізнесу можна визначити як сукупність ресурсів, які використовуються для забезпечення виробничої діяльності. Він може бути класифікований на кілька основних типів. Власний капітал – це ресурси, які належать фермеру або підприємству, включаючи грошові кошти, земельні ділянки та інше майно. Позиковий капітал складається з коштів, взятих в борг, таких як кредити або інвестиції, які фермери отримують для забезпечення своїх виробничих потреб [36].

Управління капіталом фермерських господарств є важливим аспектом аграрної економіки, і визначення цієї сутності наводять багато вчених у цій сфері. Управління капіталом в аграрних господарствах, на думку Романчук Л.Ф., визначається як процес планування, контролю та аналізу фінансових ресурсів, з метою забезпечення максимізації прибутку та ефективності витрат [31].

У той же час, за словами Гончарук Я.І., управління капіталом у фермерських господарствах включає в себе організацію фінансових потоків та їх оптимізацію, що дозволяє досягти стійкості та економічної ефективності [5].

Кулагін А.А. стверджує, що ефективне управління капіталом передбачає координацію між різними аспектами фінансової діяльності, включаючи інвестиції, витрати та доходи, для досягнення стратегічних цілей господарства [19]. А Захарченко М.Ф. підкреслює, що управління капіталом охоплює процес прийняття рішень щодо розподілу ресурсів, фінансування проектів та контролю над витратами, що в свою чергу впливає на загальну прибутковість фермерського господарства [10].

Управління капіталом в агробізнесі має на меті оптимізацію використання фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення конкурентоспроможності і адаптації до змінних ринкових умов, вважає Кривошея А.Г. [17]. У той же час Литвиненко О.І. [21] визначає управління капіталом як інтеграцію фінансового

контролю, планування та аналізу, що дозволяє агровиробникам ефективно використовувати свої ресурси в умовах невизначеності.

Наведені визначення підкреслюють різні аспекти управління капіталом у фермерських господарствах, акцентуючи увагу на важливості ефективного планування, контролю та адаптації до умов ринку для забезпечення економічної стійкості агровиробників.

Зауважимо, що основним завданням управління капіталом є забезпечити його ефективне використання з метою максимізації прибутковості та мінімізації ризиків. Ключовим є те, що управління капіталом має базуватись на принципах ефективності, ризику та ліквідності, які впливають на фінансову стабільність підприємства.

Ефективне управління капіталом підприємства передбачає створення певної системи, в тому числі прийнятні принципи [23]. Основні принципи управління капіталом фермерського господарства наведені нижче.

Принцип ефективності передбачає, що фермерське господарство має використовувати свої ресурси максимальним чином, щоб забезпечити якнайвищий віддачу від вкладених коштів. Кожен витрачений долар повинен приносити прибуток, а отже, потребує оцінки витрат та доходів [9].

Принцип ризику та доходності свідчить про необхідність знаходити баланс між можливими ризиками та очікуваними доходами. Тобто фермери повинні усвідомлювати ризики, пов'язані з кліматичними змінами, змінами на ринку, а також з еволюцією цін на продукцію, створюючи стратегії управління цими ризиками [28].

Принцип ліквідності визначає здатність фермерського господарства швидко перетворювати свої активи в грошові кошти без значних втрат у вартості. Для аграрного бізнесу це особливо важливо, оскільки часто виникають ситуації, коли підприємствам необхідно терміново отримати кошти, наприклад, для закупівлі засобів виробництва перед посівним сезоном [28].

Структура капіталу фермерського господарства складається з різних елементів, які впливають на його фінансову стійкість та можливості для

інвестування. Так, власний капітал включає всі активи, що належать власнику, такі як земельні ділянки, трактори, обладнання та інші ресурси [34]. При цьому власники фермерських господарств повинні ретельно планувати та обліковувати такий капітал, оскільки це дозволяє не тільки забезпечити стабільний рівень прибутковості, але й формувати базу для майбутніх інвестицій.

У той же час позиковий капітал, або боргове фінансування, також відіграє важливу роль у структурі капіталу. Для аграрних підприємств важливо мати доступ до доступних кредитних ресурсів, які дозволяють модернізувати техніку, впроваджувати нові технології або розширювати виробництво [18]. Однак, надмірне використання позикового капіталу може призвести до фінансових втрат та підвищення ризиків.

Управління капіталом у фермерському господарстві залежить від багатьох факторів. Серед них важливу роль відіграє економічна ситуація, яка включає зміни в ціновій політиці, інфляцію, а також стратегії державної підтримки. Внутрішні фактори, пов'язані з виробничими можливостями, якістю техніки та управлінськими здібностями, також суттєво впливають на ефективність використання капіталу. Наприклад, сучасні технології можуть значно знижувати витрати на виробництво та оптимізувати процеси. Також правові та екологічні аспекти відіграють важливу роль в управлінні капіталом. Регуляторні норми можуть обмежувати або, навпаки, стимулювати розвиток аграрного бізнесу, відповідно до вимог безпеки та екологічної стійкості [6].

Загалом всі основні фактори можна розділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів прийнято відносити економічну ситуацію в країні, зокрема мова йде про такі показники як загальна економічна стабільність країни, рівень інфляції та валового внутрішнього продукту [10]. Ці фактори впливають на купівельну спроможність споживачів та сприйняття ризиків інвесторами. Після воєнної агресії росії економічні показники суттєво погіршилися, що негативно відобразилося на аграрному секторі.

Політична стабільність і правова система також суттєво впливають на управління капіталом. Зміни в податковій політиці, субсидії та державні програми

підтримки можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на фінансові можливості фермерів.

Кліматичні умови також відносяться до факторів зовнішнього середовища. Негативні зміни клімату, такі як посухи або затоплення, можуть істотно вплинути на врожайність, призводячи до фінансових втрат і необхідності перегляду капітальних витрат [15].

А також до факторів зовнішнього середовища прийнято включати ринкові умови. Оскільки на аграрний ринок є конкурентним, то зміна цін на продукцію та сировину, а також споживчі тренди є важливими чинниками, які вимагають постійного моніторингу та адаптації стратегій управління капіталом.

До внутрішніх факторів доцільно віднести фінансову грамотність управлінців. Оскільки компетенція керівників агрокомпаній у фінансових питаннях безпосередньо впливає на ефективність управління капіталом. Вміння аналізувати фінансову інформацію, планувати бюджети та оцінювати ризики є критично важливими [33].

Комплексний аналіз витрат на виробництво, включаючи витрати на працю, матеріали та обладнання, дозволяє виявляти можливості для оптимізації та скорочення витрат. Виходячи з цього до внутрішніх факторів також прийнято відносити структуру витрат.

Ще одним внутрішнім фактором є рівень інвестицій у технології. Так як вкладення в новітні технології та інновації можуть суттєво поліпшити продуктивність та знизити витрати, то в питаннях управління капіталом господарства їм доцільно приділяти багато уваги. В умовах війни це питання стало особливо актуальним, оскільки модернізація може допомогти аграріям витримувати конкуренцію [5].

Культура управління в компанії, що включає в себе налагодження комунікацій між працівниками та формування прозорих систем прийняття рішень, також впливає на ефективність використання капіталу. Створення команди з односторонців може покращити результати роботи.

Так само як і своєчасний доступ до даних про ринок, фінансову ситуацію та конкурентів є важливим для прийняття обґрунтованих рішень. Використання сучасних аналітичних інструментів дозволяє фермерам краще розуміти ринок і адаптувати свої стратегії.

Зауважимо, що управління капіталом у фермерських господарствах України вимагає уваги до різноманітних факторів, які впливають на фінансову стійкість і життєздатність бізнесу. Важливість зовнішніх і внутрішніх факторів підкреслює необхідність комплексного підходу до управління капіталом, що включає моніторинг, аналіз та стратегічне планування для забезпечення успішної діяльності в умовах сучасних викликів [14].

Отже, планування капіталу є невід'ємною частиною ефективного управління фінансовими ресурсами фермерського господарства. Це включає в себе формування фінансового плану, який дозволяє виробити стратегію використання капіталу задля досягнення визначених цілей. Основні етапи планування наведені на рис. 1.1.

Визначення потреб у фінансуванні	Розробка бюджету	Прогнозування доходів
Фермери повинні чітко усвідомлювати, скільки капіталу їм знадобиться для реалізації запланованих виробничих проєктів на рік.	Бюджет є однією з ключових складових, яка включає витрати на виробництво, закупівлі, оплату праці та інші витрати. Важливо не лише складати бюджет, але й регулярно його переглядати та коригувати залежно від змін у зовнішньому середовищі.	Оцінка можливих доходів від реалізації продукції необхідна для визначення фінансової стійкості та здатності покривати витрати.

Рисунок 1.1 – Основні етапи планування капіталу для ефективного управління фінансовими ресурсами фермерського господарства

Джерело: узагальнено автором на основі [17, 32]

Методика управління капіталом включає в себе планування капіталу, контроль за його використанням, а також оцінку ефективності цього використання. Розглянемо детальніше всі означені підсистеми.

Не менш важливим за планування капіталу є контроль за його використанням. Цей етап включає ведення обліку та звітності, що дозволяє фермерам відстежувати фінансові потоки та виявляти відхилення від плану [40]. Основними аспектами контролю є по-перше, ведення бухгалтерського обліку, що означає, що всі фінансові операції повинні документуватися для отримання чіткої картини фінансового стану фермерського господарства.

По-друге, регулярний аналіз фінансових показників, як рентабельність, обіг капіталу і ліквідність, дозволяє виявити слабкі місця в управлінні капіталом. А також підготовка регулярних фінансових звітів, що допомагає фермерам спостерігати за динамікою своїх фінансів та вчасно реагувати на негативні зміни.

Оцінка ефективності використання капіталу є критично важливим елементом управління. Вона базується на визначенні ключових фінансових показників, які дозволяють об'єктивно оцінити, наскільки ефективно фермерське господарство використовує свій капітал [28].

Основні показники за якими проводиться оцінювання включають рентабельність капіталу (ROE) та рентабельність активів (ROA), які відображають, як доходи пов'язані з загальними активами та власним капіталом.

До методів оцінки ефективності зазвичай включають такі, як аналіз вартості, порівняльний аналіз або економічна додаткова вартість (EVA), допомагають бізнесу зрозуміти, як їхні інвестиції вплинули на загальний фінансовий результат. Варто зазначити, що оцінка ефективності повинна здійснюватися регулярно для виявлення можливостей для покращення в управлінні капіталом [24].

Відмічаємо, що для забезпечення фінансової стійкості фермерського господарства, підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності на ринку важливу роль відіграє інвестування в капітал фермерського господарства. Інвестування охоплює широкий спектр заходів і етапів, які мають на меті

оптимізувати використання ресурсів та забезпечити зростання обсягу виробництва.

Зауважимо, що фінансові інвестиції в капітал фермерського господарства можуть здійснюватися з різних джерел. Важливо розуміти, де можна отримати кошти для розширення бізнесу та модернізації виробництва. Власники можуть використовувати свої власні заощадження або реінвестувати прибутки від діяльності для фінансування нових проектів. А також поширеним джерелом фінансування є кредити від банків та різних фінансових установ. При цьому фермери повинні бути обережними при виборі умов кредитування, враховуючи рівень процентних ставок та можливості погашення. Також державні програми та міжнародні фонди часто надають фінансову підтримку аграріям, що дозволяє знизити дефіцит капіталу [25].

При внесенні інвестицій у нові проекти фермери повинні ретельно оцінювати їхній потенціал. Процес оцінки зазвичай включає визначення критеріїв вибору інвестицій. Тобто відбір проектів повинен базуватися на аналітичних даних, прогнозах прибутковості, термінах окупності та стратегічних цілей підприємства. Також на початкових етапах фермери повинні оцінити можливі ризики, пов'язані з природними умовами, змінами ринку та іншими факторами, щоб зрозуміти, чи варто інвестувати в проект. А також доцільно визначити методи фінансового аналізу, які будуть використовуватись при оцінці інвестицій. Зазначимо, що використання методів, таких як чиста приведена вартість (NPV) і внутрішня ставка доходності (IRR), допомагає зрозуміти, наскільки інвестиції будуть вигідними в майбутньому [12].

Різноманітні ризики можуть заважати ефективному управлінню капіталом у фермерських господарствах. Найпоширеніші з них фінансові ризики, які пов'язані зі змінами в процентних ставках, коливаннями валют та ринковими цінами на сировину. Аграрному виробництву також притаманні ризики, пов'язані з природними умовами – зміна клімату, неочікувані погодні умови можуть суттєво вплинути на врожайність, що, в свою чергу, вплине на фінансові результати.

Для зменшення рівня ризиків, з якими стикаються фермерські господарства, застосовують такі інструменти [12]:

1. диверсифікація інвестицій, що передбачає вкладення капіталу в різні сектори або види продукції. Це може знизити ризики, пов'язані з коливанням цін.
2. страхування, зокрема страхування урожаю та інших активів може захистити фермерів від фінансових втрат, пов'язаних із негативними природними умовами.

Також варто зауважити, що фермерські господарства України зіткнулися з численними проблемами в управлінні капіталом після воєнної агресії росії, що значно ускладнили їхню діяльність у сільськогосподарському секторі.

Так, війна призвела до суттєвих економічних втрат, які оцінили в 31,5 мільярда доларів США, зокрема 8,72 мільярда доларів безпосередніх збитків. Прямі ушкодження інфраструктури, таких як знищення сільськогосподарського обладнання та будівель, сильно впливають на здатність фермерів вести ефективну діяльність та генерувати прибуток. Це стало критичним фактором, що знизило фінансову стабільність агровиробників [15].

Також в умовах війни доступ до кредитних ресурсів став значно обмеженим. Зокрема, аграрії зіштовхнулися зі зростанням цін на добрива та паливо, а також з падінням експортних можливостей, що призвело до загального скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Багато фермерських господарств, особливо дрібних, не могли отримати необхідного фінансування, оскільки традиційно банки більше схильні надати кредити великим агрокомпаніям.

Зростання витрат на виробництво через інфляцію та нестабільність ринку стало ще однією проблемою для фермерських господарств. В Україні відзначено катастрофічне зростання собівартості продукції, приблизно 44% виробників повідомляють про це. Високі витрати на пального та добрива сильно компрометують прибутковість агровиробництв [1].

Зазначимо також, що війна також ускладнила доступ до необхідних видів сировини для виробництва. Пошкодження логістичної інфраструктури та блокади

морських портів призвели до перебоїв у постачаннях, що ускладнило налагодження виробничих процесів. Це вплинуло на здатність фермерів виконувати замовлення вчасно і забезпечити нормальний обіг споживчих товарів.

Незважаючи на певні зусилля держави у наданні грантів та підтримки, більшість умов кредитування продовжують бути не вигідними для малих фермерів. Програми державної підтримки зазвичай більше вигідні великому агробізнесу, що підсилює дисбаланс у секторі і ставить малих виробників в незручне становище.

Отже, після початку війни українські фермерські господарства зіштовхнулися з безліччю викликів у сфері управління капіталом. Ослаблення доступу до фінансування, зростання витрат та ускладнений доступ до ринку свідчать про необхідність системних змін у підходах до управління аграріями в Україні, враховуючи нові вимоги ринку та умови ведення бізнесу [21].

Як показують дослідження, успішні фермерські господарства часто використовують новітні технології для автоматизації процесів, що дозволяє зменшити витрати та підвищити продуктивність. А також активно впроваджують програми навчання та розвитку для своїх працівників, що допомагає зберігати та примножувати фінансовий капітал. Аналіз прикладів таких підприємств може надати важливі інсайти щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

Підсумовуючи, зазначимо, що управління капіталом у фермерських господарствах вимагає комплексного та системного підходу, що включає планування, контроль та аналіз ефективності використання ресурсів. Для підвищення ефективності управління капіталом, фермерським господарствам слід впроваджувати нові технології, аналізувати ризики та активно шукати фінансування через різні джерела.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ СФГ «УРОЖАЙ»

2.1 Фінансово-економічна характеристика СФГ «Урожай»

Селянське (фермерське) господарство «Урожай» (СФГ «Урожай») є об'єднанням компаній, які займаються сільським господарством у Сумській області.

Господарство засноване у 1996 році на базі приватного земельного паю та майна. До складу групи входять підприємства: Агрофірма «Руслан», «Урожай Трейд» та СФГ «Урожай». У господарстві працюють понад 300 співробітників.

Основні напрямки діяльності.

1) Галузь рослинництва:

- площа земельного банку понад 12 тис. га;
- основні культури: пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник. Найбільш рентабельними є кукурудза та соняшник. На 2020-2023 роки у сівозміні присутні такі культури:

- озима пшениця;
- соняшник;
- кукурудза (на зерно і силос);
- люцерна (для галузі тваринництва);
- ячмінь.

- техніка - використовуються комбайни Claas, плуги Lemken, сівалки Horsch та Kinze, а також техніка John Deere (трактори, культиватори, обприскувачі).

2) Галузь тваринництва:

- Ферми: 4 молочні ферми з понад 2000 голів великої рогатої худоби (породи - симентальська, червоно-ряба).

- дійне стадо складає 600 корів. Тваринництво не приносить значних прибутків і розглядається як соціальна ініціатива, що забезпечує місцеве населення роботою.

Господарство має власний автопарк для перевезення зерна, а також 14 вагонів-зерновозів задля організації експорту зерна.

Елеватор у с. Андріяшівка запрацював у травні 2019 року. Рішення про будівництво було прийняте через високі витрати на перевезення зерна, оскільки найближчі елеватори належать агрохолдингам і не обслуговують сторонніх клієнтів. Основні організаційно-економічні характеристики:

- Розташування: на території колишнього складу горючих матеріалів.
- Площа комплексу: 3,8 га, поряд стоянка для автомобілів (0,8 га).
- Потужність: 70 тис. т.
- Додаткові склади: ємність підлогового зберігання - 30 тис. т.
- Особливості конструкції: силоси розташовані в один ряд, маршрути поділені на дві незалежні лінії.
- Прийом зерна: здійснюється виключно автотранспортом (2 автоприймачі, 2 ваги), з можливістю обробляти до 6 машин на годину.
- Відвантаження: автомобільним та залізничним транспортом (до 54 вагонів на добу).
- Зерносушарки: 2 шт. (65 т/год), що працюють на природному газі.
- Лабораторія: сертифікована, оснащена для аналізу всіх видів зернових та олійних культур.

Крім того у с. Василівка працює зерносушильний комплекс із сушарками «Бриг» (працюють на соломі та біомасі): 4 шт. КС-8, 3 шт. КС-16. У 2021-2022 роках побудовано ще 2 склади підлогового зберігання (по 11,5 тис. т кожен). Загальна ємність зберігання зерна з урахуванням токів досягає 150 тис. т.

У сезоні 2021-2022 років елеватор обробив близько 130 тис. т зерна, з яких 40 тис. т прийнято від сторонніх фермерів. Елеватор СФГ «Урожай» за масштабами можна порівняти до великих агрохолдингів, але він залишається фермерським за форматом власності.

Таким чином, основний вид діяльності – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Крім того, господарство має розвинуту галузь тваринництва, орієнтовану на виробництво молока. Підприємство поступово розвиває переробну промисловість

Засновником підприємства та його беззмінним керівником виступає Шевченко Михайло Іванович. СФГ «Урожай» розташоване у с. Андріяшівка Роменського району Сумської області.

Так у таблиці 2.1 наведено динаміка активів господарства за 2020-2023 роки. Відмічаємо загальне зростання вартості активів з 1 млрд грн у 2020 році до 1,7 млрд грн у 2023 році, причому зростання фіксується протягом всього періоду дослідження. За 2022-2023 роки вартість активів є доволі сталою і складає 1,5 млрд грн.

Вартість необоротних активів також має тенденцію до зростання з 411 мільйонів гривень до 596 мільйонів гривень. Зрозуміло, що у структурі необоротних активів найбільшу питому вагу займають основні засоби, що характерно для підприємств аграрного сектору економіки. Так їх залишкова вартість зросла з 364 млн грн до 536 млн грн у 2023 році, також зростають інші фінансові інвестиції з 26 до 40 млн грн та довгострокові біологічні активи з 9 до 18 млн грн

Якщо розглядати оборотні активи, то вартість запасів зросла з 306 млн грн до 469 млн грн. Проте таке зростання має різнопланову динаміку: по відношенню до 2021 року відбулося зменшення з 306 до 154 млн грн а потім щорічне зростання до 469 млн грн у 2020-2023 роках.

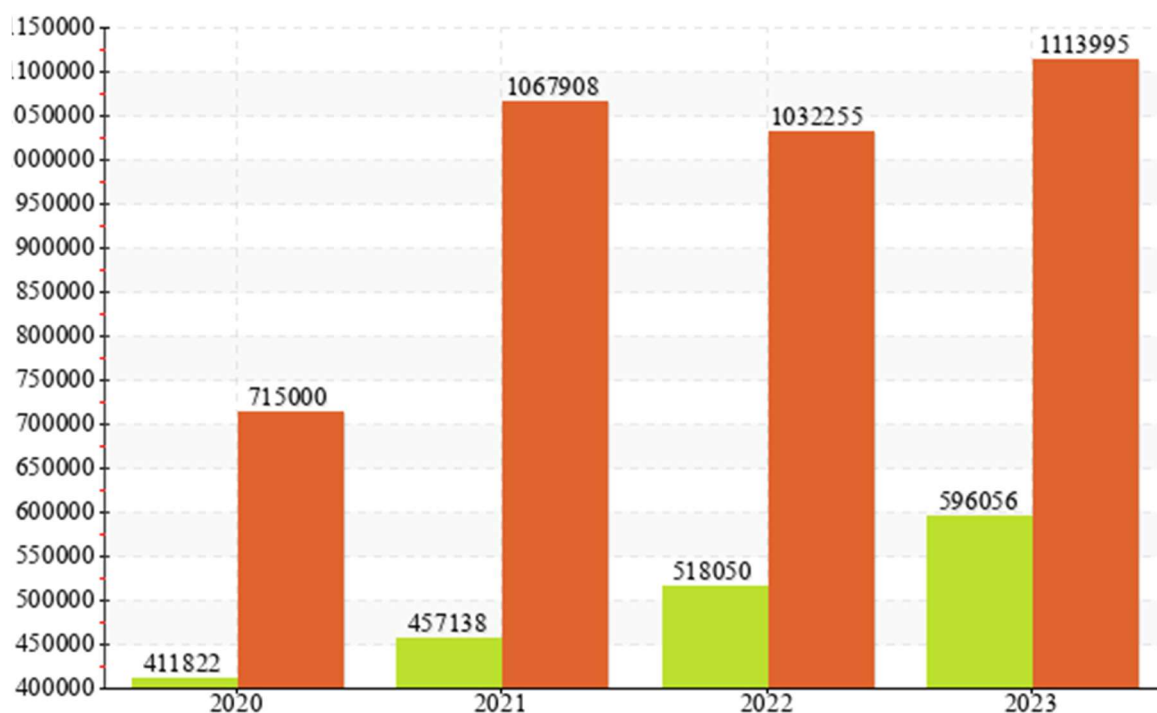
Відмічаємо також зростання поточних біологічних активів з 16 млн грн до 19 млн грн у 2023 році що пов'язано зі специфікою розвитку галузі молочного скотарства на підприємстві. Позитивним є скорочення дебіторської заборгованості за товари роботи послуги з 357 млн грн у 2021 році до 50 млн грн у 2023 році. Також скоротилася дебіторська заборгованість за виданими авансами за період дослідження з 95 млн грн до 60 млн грн. Слід також відмітити зростання залишків грошових коштів у касі та на розрахунковому рахунку.

Таблиця 2.1 – Динаміка складових активу балансу СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
Нематеріальні активи	22	186	143	143	-43	0
Незавершені капітальні інвестиції	11 434	7 673	101	101	-7 572	0
Основні засоби:	364 464	410 561	478 322	536 735	67 761	58 413
Довгострокові біологічні активи	9 446	12 262	13 028	18 621	766	5 593
Інші фінансові інвестиції	26 444	26 444	26 444	40 444	0	14 000
Інші необоротні активи	12	12	12	12	0	0
НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	411 822	457 138	518 050	596 056	60 912	78 006
Виробничі запаси	10 822	31 683	44 693	44 498	13 010	-195
Незавершене виробництво	45 782	50 641	77 715	88 040	27 074	10 325
Готова продукція	106 027	66 630	242 741	330 033	176 111	87 292
Товари	143 864	5 347	2 571	6 986	-2 776	4 415
Запаси	306 495	154 301	367 720	469 557	213 419	101 837
Поточні біологічні активи	15 020	16 939	22 407	19 289	5 468	-3 118
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	45 141	357 587	182 879	52 308	-174 708	-130 571
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	95 149	36 246	71 829	60 839	35 583	-10 990
Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	0	0	31 506	38 893	31 506	7 387
Інша поточна дебіторська заборгованість	205 793	480 237	250 901	214 302	-229 336	-36 599
Гроші та їх еквіваленти	47 402	22 598	105 013	258 807	82 415	153 794
ОБОРОТНІ АКТИВИ	715 000	1 067 908	1 032 255	1 113 995	-35 653	81 740
БАЛАНС	1 126 822	1 525 046	1 550 305	1 710 051	25 259	159 746

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Так, якщо на кінець 2021 залишки складали 22 млн грн, то на кінець 2023 року підвищились до 258 млн грн що говорить про високу платоспроможність підприємства та високий ступінь ліквідності його балансу, що буде розглянута у наступних розділах. На рисунку 2.1 також відображено динаміка необоротних та оборотних активів підприємства за 2020-2023 роки

необоротні активи / оборотні активи

Рисунок 2.1 – Графічне відображення динаміка складових активу балансу СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Ще раз відмічаємо постійне зростання вартості необоротних і оборотних активів підприємства за 2020-2023 роки.

У таблиці 2.2 представлено динаміку структури активів СФГ «Урожай» за 2020-2023. Відмічаємо, що у структурі активів відбувається поступове збільшення питомої ваги необоротних активів з 29,9% у 2021 році до 34,8% у 2023 році, з яких 31,4% складає залишкова вартість основних засобів. Зрозуміло, що відповідно вартість оборотних активів зменшилась з 70% до 65% за 2021-2023 роки. У структурі оборотних активів найбільше питому вагу станом на кінець 2023 року займають запаси 27%, інша поточна дебіторська заборгованість 12%, та грошові кошти та їх еквіваленти 15%. Якщо розглядати 2021 рік, то у структурі активів найбільшу по тому вагу займали дебіторська заборгованість за товари роботи послуги 23%, запаси 10% та інша поточна дебіторська заборгованість 31%.

Таблиця 2.2 – Динаміка структури активу балансу СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, %

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Нематеріальні активи	0	0,01	0,01	0,01	0,01	0
Незавершені капітальні інвестиції	1,01	0,5	0,01	0,01	-1	0
Основні засоби:	32,34	26,92	30,85	31,39	-0,95	0,54
Довгострокові біологічні активи	0,84	0,8	0,84	1,09	0,25	0,25
Інші фінансові інвестиції	2,35	1,73	1,71	2,37	0,02	0,66
Інші необоротні активи	36,55	29,98	33,42	34,86	-1,69	1,44
НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	0,96	2,08	2,88	2,6	1,64	-0,28
Виробничі запаси	4,06	3,32	5,01	5,15	1,09	0,14
Незавершене виробництво	9,41	4,37	15,66	19,3	9,89	3,64
Готова продукція	12,77	0,35	0,17	0,41	-12,36	0,24
Товари	27,2	10,12	23,72	27,46	0,26	3,74
Запаси	1,33	1,11	1,45	1,13	-0,2	-0,32
Поточні біологічні активи	4,01	23,45	11,8	3,06	-0,95	-8,74
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	8,44	2,38	4,63	3,56	-4,88	-1,07
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	0	0	2,03	2,27	2,27	0,24
Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	18,26	31,49	16,18	12,53	-5,73	-3,65
Інша поточна дебіторська заборгованість	4,21	1,48	6,77	15,13	10,92	8,36
Гроші та їх еквіваленти	63,45	70,02	66,58	65,14	1,69	-1,44
ОБОРОТНІ АКТИВИ	100	100	100	100	0	0
БАЛАНС	0	0,01	0,01	0,01	0,01	0

джерело: розраховано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Дана динаміка говорить про те, що менеджмент підприємства значно покращив роботи з обслуговування та інкасації дебіторської заборгованості, а також зі структурними підрозділами, що входять до складу СФГ «Урожай».

У таблиці 2.3 представлені елементи майна підприємства за 2020-2023 роки.

Таблиця 2.3 – Динаміка елементів майна СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки,

тис.грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Розрахунково-грошова частина майна	419 929	923 112	668 572	665 593	245 664	-2 979
Товарна частина майна	249 891	71 977	245 312	337 019	87 128	91 707
Виробнича частина майна	456 980	529 771	636 278	707 296	250 316	71 018
Нематеріальне майно	22	186	143	143	121	0
Всього	1 126 822	1 525 046	1 550 305	1 710 051	583 229	159 746

джерело: розраховано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Відмічаємо щорічне зростання виробничої частини майна з 456 млн грн у 2020 році до 707 млн грн у 2023 році. Нематеріальне майно складає менше 200,000 грн і не відіграє важливу роль у формуванні активів підприємства. Також різнопланову динаміку ми можемо спостерігати по товарній частині майна та розрахунково-грошові частині майна. Так товарна частина майна спочатку зменшилась до 72 млн грн у 2021 році а потім зросла до 337 млн грн у 2023 році. Протилежною є динаміка розрахункова грошової частини майна, яка з 2021 року зменшилась з 923 млн грн до 668 млн грн у 2022 році та 665 млн грн у 2023 році. Дані коливання у структурі майна підприємства не вплинули на загальні фінансові результати діяльності, про що ми будемо вести мову у наступних розділах.

У таблиці 24 представлена динаміка показників майнового стану СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки. Незважаючи на щорічне збільшення вартості основних засобів коефіцієнт зносу основних засобів з року в рік підвищується. Так, якщо станом на кінець 2021 року він складав 0,38, то станом на кінець 2023 року підвищився до 0,41. Проте коефіцієнт оновлення основних засобів залишається на рівні 0,14 - 0,16. Це означає, що кожного року 16% основних засобів підприємства оновлюється за рахунок як амортизаційного фонду так і чистого прибутку.

Таблиця 2.4 – Динаміка показників майнового стану СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки,

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Частка обігових виробничих фондів у оборотних активах	0,08	0,08	0,12	0,12	0,04	0
Частка основних засобів у активах	0,32	0,27	0,31	0,31	-0,01	0
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,36	0,38	0,39	0,41	0,05	0,02
Коефіцієнт оновлення основних засобів	-	0,14	0,16	0,14	-	-0,02
Частка довгострокових фінансових інвестицій в активах	0,02	0,02	0,02	0,02	0	0
Коефіцієнт мобільності активів	1,74	2,34	1,99	1,87	0,13	-0,12
Частка обігових виробничих фондів у оборотних активах	0,08	0,08	0,12	0,12	0,04	0
Частка основних засобів у активах	0,32	0,27	0,31	0,31	-0,01	0
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,36	0,38	0,39	0,41	0,05	0,02

джерело: розраховано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Частка обігових виробничих фондів у оборотних активах навпаки має позитивну динаміку і збільшилась з 0,8% до 0,12%. В цілому слід констатувати, що підприємство ефективно використовує сформоване майно.

Будь-які активи мають відповідні джерела формування. Тому у наступному розділі нами буде розглянуто динаміку джерел формування активів підприємства, тобто динаміку його капіталу.

2.2 Оцінка джерел формування капіталу СФГ «Урожай»

У теоретичному розділі кваліфікаційної роботи ми детально приділяли увагу тематиці джерел формування капіталу селянських фермерських господарств. Тому надалі спробуємо проаналізувати джерела формування

капіталу СФГ «Урожай» та оцінити ефективність його використання. Так у таблиці 2.5 представлена динаміка пасивів підприємства за 2020-2023 роки.

Таблиця 2.5 – Динаміка складових капіталу СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Зареєстрований (пайовий) капітал	0	1 000	1 000	1 000	1 000	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1 096 100	1 463 228	1 538 154	1 699 671	603 571	161 517
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	1 096 100	1 464 228	1 539 154	1 700 671	604 571	161 517
Цільове фінансування	1 551	1 551	1 551	1 551	0	0
ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	1 551	1 551	1 551	1 551	0	0
Короткострокові кредити банків	6 000	0	0	0	-6 000	0
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	6 061	15 102	6 179	4 599	-1 462	-1 580
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	16 409	42 911	1 498	1 643	-14 766	145
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	107	232	303	325	218	22
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	594	928	1 050	1 252	658	202
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	0	0	570	10	10	-560
Інші поточні зобов'язання	0	94	0	0	0	0
ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	29 171	59 267	9 600	7 829	-21 342	-1 771
Баланс	1 126 822	1 525 046	1 550 305	1 710 051	583 229	159 746

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

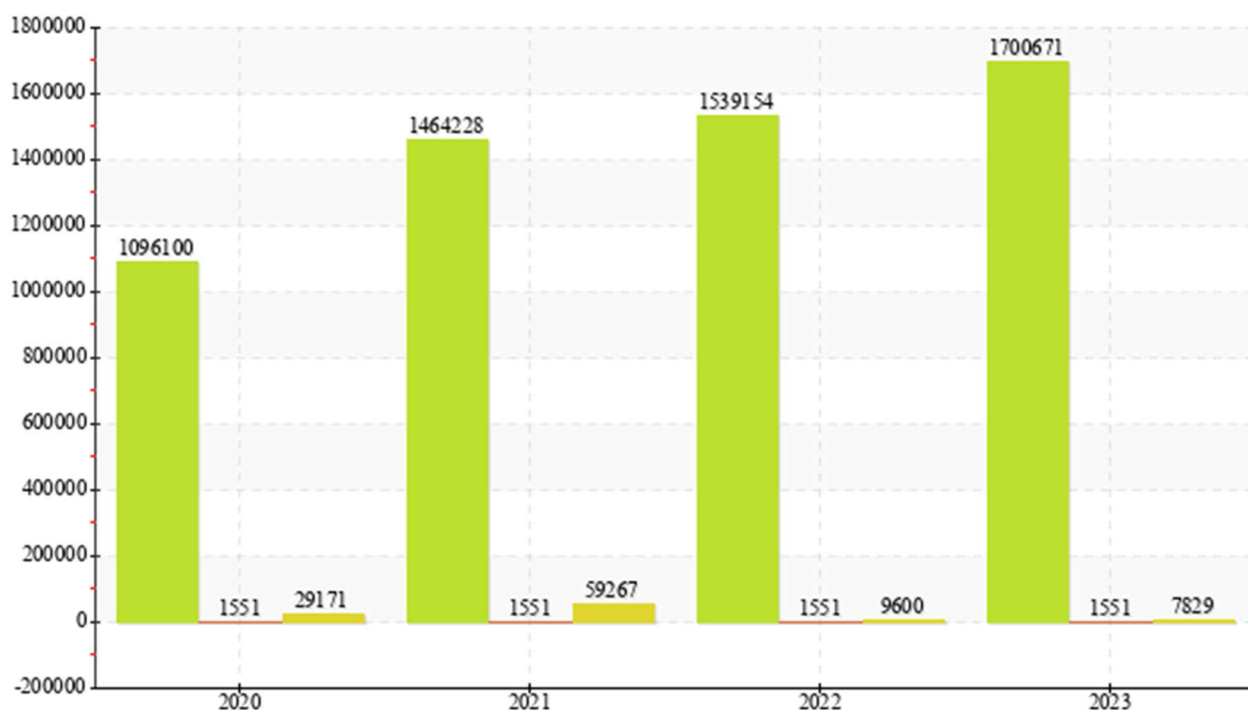
Капітал підприємства складається з власних та позикових коштів. Аналізуючи дані таблиці 2.5 можна констатувати, що капітал СФГ «Урожай»

складається з власних коштів. Так зареєстрований пайовий капітал станом на кінець 2023 року складає 1 млн грн, а додатково власний капітал формується за рахунок нерозподіленого прибутку, сума якого станом на кінець 2023 року складає 1,7 млрд грн. Потрібно відмітити, що весь чистий прибуток підприємства використовується для поповнення власного капіталу. Проте на нашу думку це не є вигідною інвестиційною стратегією розвитку підприємства, оскільки за рахунок чистого прибутку підприємству доцільно створити резервний фонд і фонд самострахування, але про це ми будемо вести мову у наступному розділі роботи.

Позитивним є наявність довгострокових джерел фінансування, які представлені цільовим фінансуванням. Розмір цього фінансування, а саме 1,5 млн грн за весь період дослідження не дозволяє говорити про значну роль саме довгострокових джерел у фінансуванні підприємства. Поточні зобов'язання представлені короткостроковими кредитами банків у розмірі 6 млн грн, яка була погашена на початку 2022 року. Поточна кредиторська заборгованість за товари роботи послуги зросла з 4,5 млн грн у 2021 році до 15,1 млн грн у 2023 році. Також відмітимо кредиторську заборгованість по розрахунках з бюджетом, що склала 42,9 млн грн у 2021 році на противагу 1,6 млн грн у 2023 році. Поточна кредиторська заборгованість з оплати праці станом на кінець 2023 року складає 1,2 млн грн. В цілому поточні зобов'язання мають тенденцію до зменшення з 59,2 млн грн у 2021 році до 7,8 млн грн у 2023 році.

На рисунку 2:2 графічно відображена динаміка джерел фінансування підприємства. Ще раз констатуємо підвищення ваги власного капіталу у загальній вартості джерел фінансування з 1,09 млрд грн до 1,70 млрд грн.

Надалі розглянемо динаміку структури капіталу, що і відображено у таблиці 2.6. Дані таблиці 2.6 ще раз підтверджує факт фінансування СФГ «Урожай» за рахунок власного капіталу. Так питома вага власного капіталу збільшилась за період дослідження з 96% у 2021 році до 99,45% у 2023 році. Це говорить що станом на кінець 2023 року підприємства майже на 100% фінансується за рахунок власного капіталу.

власний капітал / довгострокові зобов'язання / поточні зобов'язання

Рисунок 2.2 – Графічне відображення динаміка капіталу СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

У структурі активів 0,1% займають довгострокові зобов'язання, від 3,89% до 0,46% за 2020-2023 роки займають поточні забезпечення і зобов'язання. З одного боку це говорить про достатність власних джерел для покриття запасів і додаткових витрат і незалежність від зовнішніх джерел фінансування, проте з іншого боку, всі ми знаємо, що використання залученого капіталу завжди вважається достатньо вигідною фінансовою стратегією розвитку підприємства, яка дозволяє збільшити не тільки розмір власного капіталу, а і загальну прибутковість його діяльності. Констатуємо, СФГ «Урожай» є типовим представником аграрної галузі України, який в переважній більшості займається вирощуванням і реалізацією сільськогосподарських сільськогосподарської продукції. Тому, на нашу думку, СФГ «Урожай» маючи достатній рівень фінансової стійкості, незалежність від зовнішніх джерел фінансування має розвивати переробну галузь.

Таблиця 2.6 – Динаміка структури капіталу СФГ «Урожай» за 2020-2023

роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Зареєстрований (пайовий) капітал	0	0,07	0,06	0,06	0,06	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	97,27	95,95	99,22	99,39	2,12	0,17
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	97,27	96,01	99,28	99,45	2,18	0,17
Цільове фінансування	0,14	0,1	0,1	0,09	-0,05	-0,01
ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	0,14	0,1	0,1	0,09	-0,05	-0,01
Короткострокові кредити банків	0,53	0	0	0	-0,53	0
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	0,54	0,99	0,4	0,27	-0,27	-0,13
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1,46	2,81	0,1	0,1	-1,36	0
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	0
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	0,05	0,06	0,07	0,07	0,02	0
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	0	0	0,04	0	0	-0,04
Інші поточні зобов'язання	0	0,01	0	0	0	0
ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	2,59	3,89	0,62	0,46	-2,13	-0,16
Баланс	100	100	100	100	0	0

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Саме переробна галузь забезпечує доданою вартістю виробництво сільськогосподарської продукції, є джерелом створення додаткових робочих місць та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрної сфери на регіональному рівні та забезпечення продовольчої безпеки країн в

цілому. У таблиці 2.7 наведено динаміку чистих активів підприємства за 2020-2023 роки.

Таблиця 2.7 – Динаміка чистих активів СФГ «Урожай» за 202-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,–	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Необоротні активи	411 822	457 138	518 050	596 056	184 234	78 006
Оборотні активи	715 000	1 067 908	1 032 255	1 113 995	398 995	81 740
Довгострокові зобов'язання	1 551	1 551	1 551	1 551	0	0
Короткострокові зобов'язання	29 171	59 267	9 600	7 829	-21 342	-1 771
Всього чистих активів	1 096 100	1 464 228	1 539 154	1 700 671	604 571	161 517

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Констатуємо, що вартість чистих активів має тенденцію до збільшення з 1 млрд грн у 2020 році до 1,7 млрд грн у 2023 році. Це відбувається за рахунок постійного зростання вартості власного капіталу підприємства за рахунок нерозподіленого прибутку, а також менш високих темпів зростання вартості необоротних активів підприємства. В цілому дана тенденція є позитивною.

У таблиці 2.8 представлена динаміка капіталу підприємства у розрізі тривалості його використання

Таблиця 2.8 – Динаміка капіталу СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки у розрізі тривалості використання, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,–	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Постійний капітал	1 096 100	1 464 228	1 539 154	1 700 671	604 571	161 517
Сталі зобов'язання	1 551	1 551	1 551	1 551	0	0
Мобільні зобов'язання	29 171	59 267	9 600	7 829	-21 342	-1 771
Цільове фінансування	0,14	0,1	0,1	0,09	-0,05	-0,01

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Так, капітал підприємства можна класифікувати на постійний капітал, сталі зобов'язання і мобільні зобов'язання. Постійний капітал представлений власним капіталом підприємства, сталі зобов'язання представлені довгостроковими зобов'язаннями підприємства, а мобільні зобов'язання – це поточні забезпечення і зобов'язання підприємства. Як ми попередньо відмічали, сталі зобов'язання є незмінними і складають 1,5 млн грн за весь період дослідження. Мобільні зобов'язання мають різнопланову тенденцію, але за весь період дослідження не перевищують 60 млн грн – найбільше у 2021 році майже 60 млн грн і 7 млн грн у 2023 році. Всі ці зобов'язання з легкістю перекриваються постійним капіталом підприємства сума якого складає 1,7 млрд грн

Таким чином, можемо констатувати, що капітал СФГ «Урожай» представлений як власними так і позиковими коштами. Проте у структурі більше ніж 99% займають саме власні кошти. Про ефективність такої структури формування капіталу підприємства повинні говорити фінансові результати його діяльності, показники ліквідності, платоспроможності і ділової активності, що й буде розглянута у наступному розділі роботи.

2.3 Оцінка ефективності використання капіталу СФГ «Урожай»

У сучасних умовах ринкової економіки ефективність використання капіталу фермерського господарства є ключовим аспектом його успішної діяльності. Ця тема залишається особливо актуальною в умовах змінності природних, економічних та політичних умов. Ефективність використання капіталу є однією з головних метрик для оцінки фінансово-господарської діяльності сільського фермерського господарства. Слід зауважити, що ефективність використання капіталу відображає здатність підприємства формувати доходи за рахунок раціонального розподілу і використання ресурсів. Основними показниками для оцінки цієї ефективності служать:

- показники рентабельності;
- показники ліквідності і платоспроможності;

- показники обігу капіталу, або ж показники ділової активності.

Спробуємо надалі розглянути всі зазначені групи показників, але почнемо з динаміки фінансових результатів діяльності підприємства.

Таблиця 2.9 – Динаміка фінансових результатів СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	848 378	1 063 862	357 167	613 293	-235 085	256 126
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	447 537	473 526	191 432	352 253	-95 284	160 821
Валовий прибуток (збиток)	400 841	590 336	165 735	261 040	-139 801	95 305
Інші операційні доходи	11 709	23 803	4 043	23 426	11 717	19 383
Адміністративні витрати	4 376	6 428	4 960	5 877	1 501	917
Витрати на збут	47 657	30 678	39 391	53 093	5 436	13 702
Інші операційні витрати	9 336	17 024	10 686	11 910	2 574	1 224
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	351 181	560 009	114 741	213 586	-137 595	98 845
Фінансові витрати	791	261	342	144	-647	-198
Інші витрати	94 207	192 620	39 473	51 925	-42 282	12 452
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	256 183	367 128	74 926	161 517	-94 666	86 591
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	256 183	367 128	74 926	161 517	-94 666	86 591

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

У таблиці 2.9 представлена динаміка фінансових результатів підприємства. За період дослідження з 2020 по 2023 роки відмічаємо скорочення чистого доходу від реалізації продукції у 2023 році по відношенню до 2020 та 2021 років. Так якщо у 2021 році чистий дохід перевищив 1 млрд грн то у 2022 році він зменшився до 357 млн грн, проте вже за 2023 рік зріс до 613 млн грн. Зрозуміло що це є наслідком збройної агресії росії проти України і тим, що підприємство не мало достатніх каналів реалізації продукції як галузі рослинництва, так і тваринництва у лютому, березні і квітні 2022 року. На жаль логістика не дозволяє

ефективно вивозити сільськогосподарську продукцію з території Сумського регіону і тому створення додаткових елеваторів та інших можливостей щодо зберігання сільськогосподарської продукції є вкрай важливим для СФГ «Урожай». Аналогічно маємо динаміку по собівартості реалізованої продукції, яка за період дослідження зменшилася з 473 млн грн до 352 млн грн у 2023 році. Проте за весь період дослідження констатуємо наявність валового прибутку підприємства, сума якого у 2021 році є максимально і складає 590 млн грн, має тенденцію до зменшення у 2022 і 2023 роках. Так станом на кінець 2023 року сума валового прибутку складає 261 млн грн.

Зрозуміло, що підприємства має інші операційні доходи пов'язані з використанням майна підприємства, а також адміністративні витрати і витрати на збут. Констатуємо що адміністративні витрати не мають суттєвої динаміки до зростання і складають в середньому 6 млн грн за весь період дослідження. Проте витрати на збут значно зросли з 30 млн грн у 2021 році до 53 млн грн у 2023 році, що ще раз пов'язана з складною логістикою на території Сумської області. Підприємства має певні фінансові витрати, проте їх розмір складає менше одного мільйона гривень і це не впливає на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства. Чистий фінансовий результат до оподаткування зменшився з 367 млн грн у 2021 році до 161 млн грн у 2023 році, проте зріз на 86 млн грн по відношенню до 2022 року. Чистий фінансовий результат ідентичний до фінансового результату до оподаткування оскільки підприємство є платником єдиного податку четвертої групи і не є платником податку на прибуток.

Таблиця 2.10 – Динаміка доходів СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	848 378	1 063 862	357 167	613 293	-235 085	256 126
Інші операційні доходи	11 709	23 803	4 043	23 426	11 717	19 383
Всього доходів	860 087	1 087 665	361 210	636 719	-223 368	275 509

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

У таблиці 2.10 відображена динаміка доходів підприємства за 2020-2023 роки. Слід відмітити, що доходи підприємства в переважній більшості складається з чистого доходу від реалізації продукції та інших операційних доходів. Фінансових доходів підприємства немає. Зазначена тенденція є доволі неефективною, оскільки маючи на рахунках більше 250 млн грн станом на кінець 2023 року підприємство може їх використовувати і отримувати певні фінансові доходи.

У таблиці 2.11 представлена динаміка витрат СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки.

Таблиця 2.11 – Динаміка витрат СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	447 537	473 526	191 432	352 253	-95 284	160 821
Адміністративні витрати	4 376	6 428	4 960	5 877	1 501	917
Витрати на збут	47 657	30 678	39 391	53 093	5 436	13 702
Інші операційні витрати	9 336	17 024	10 686	11 910	2 574	1 224
Фінансові витрати	791	261	342	144	-647	-198
Витрати від участі в капіталі	0	0	0	0	0	0
Інші витрати	94 207	192 620	39 473	51 925	-42 282	12 452
Інші витрати	0	0	0	0	0	0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	0	0	0	0	0	0
Всього витрат	603 904	720 537	286 284	475 202	-128 702	188 918

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Серед витрат слід відмінити собівартість реалізованої продукції, яка займає найбільшу питому вагу. Далі ідуть інші витрати, розмір яких склав 192 млн грн у 2021 році. Далі ідуть витрати на збут, розмір яких склав 53 млн грн у 2023 році, а також інші операційні витрати сума яких варіюється від 9 до 17 млн грн. В цілому сума витрат зменшилась з 720 млн грн у 2021 році до 475 млн грн у 2023 році.

Цікавим є дослідження чистого фінансового результату у розрізі видів діяльності, що представлено у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Динаміка фінансових результатів діяльності СФГ «Урожай»
за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Результат основної діяльності	351 181	560 009	114 741	213 586	-137 595	98 845
Результат фінансових операцій	-791	-261	-342	-144	647	198
Результат від іншої звичайної діяльності	-94 207	-192 620	-39 473	-51 925	42 282	-12 452
Фінансовий результат до оподаткування	256 183	367 128	74 926	161 517	-94 666	86 591

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Безумовно результат основної діяльності є позитивним і варіюється від 114 млн грн у 2022 році до 560 млн грн у 2021 році. В свою чергу результат фінансових операцій і результат від іншої звичайної діяльності є від'ємним за весь період дослідження, що ще раз підтверджує факт доцільності використання наявних фінансових ресурсів на розрахунковому рахунку з метою отримання додаткового прибутку. Результат основної операційної діяльності перекидає фінансові витрати від фінансової діяльності та іншої звичайної діяльності.

Після аналізу абсолютних показників, слід звернути увагу і на часткові показники, що відображають ефективність використання капіталу підприємства, такі як ліквідність, ділова активність та рентабельність.

Так, у таблиці 2.13 згруповано статті балансу відповідно їх рівнів ліквідності та проведена оцінка загального рівня ліквідності балансу.

Слід констатувати, що за весь період дослідження ліквідність балансу є достатньо високою, а також збалансованою за джерелами фінансування та термінами, тобто як у короткостроковому так і довгостроковому періодах. Це означає, що в разі необхідності СФГ «Урожай» зможе своєчасно погасити наявні зобов'язання. Так, станом на кінець 2023 року на підприємстві найбільш ліквідні активи перевищують найбільш ліквідні зобов'язання на 250 млн грн що безумовно є позитивним фактом.

Таблиця 2.13 – Оцінка ліквідності балансу СФГ «Урожай» за 2020-2023

роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
A1 (грошові кошти і поточні фінансові інвестиції)	47 402	22 598	105 013	258 807	211 405	153 794
A2 (короткострокова дебіторська заборгованість)	346 083	874 070	537 115	366 342	20 259	-170 773
A3 (запаси, поточні біологічні активи, інші оборотні активи, витрати майбутніх періодів)	321 515	171 240	390 127	488 846	167 331	98 719
A4 (необоротні активи)	411 822	457 138	518 050	596 056	184 234	78 006
П1 (поточна кредиторська заборгованість)	23 171	59 173	9 600	7 829	-15 342	-1 771
П2 (короткострокові кредити банків, доходи майбутніх періодів, інші поточні зобов'язання)	6 000	94	0	0	-6 000	0
П3 (довгострокові зобов'язання і забезпечення)	1 551	1 551	1 551	1 551	0	0
П4 (власний капітал та інше)	1 096 100	1 464 228	1 539 154	1 700 671	604 571	161 517
A1-П1	24 231	-36 575	95 413	250 978	226 747	155 565
A2-П2	340 083	873 976	537 115	366 342	26 259	-170 773
A3-П3	319 964	169 689	388 576	487 295	167 331	98 719
A4-П4	-684 278	-1 007 090	-1 021 104	-1 104 615	-420 337	-83 511
ΔАП1 = A1-П1	24 231	-36 575	95 413	250 978	226 747	155 565
ΔАП2=A2-П2 + ΔАП1	364 314	837 401	632 528	617 320	253 006	-15 208
ΔАП3=A3-П3 + ΔАП2	684 278	1 007 090	1 021 104	1 104 615	420 337	83 511
ΔАП4=A4-П4 + ΔАП3	0	0	0	0	0	0

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Надалі у таблиці 2.14 представлено динаміку часткових показників ліквідності, а на рисунку 2.3 представлено їх графічне відображення по відношенню до теоретично-рекомендованих значень.

Таблиця 2.14 – Динаміка часткових показників ліквідності СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	24,51	18,02	107,53	142,29	117,78	34,76
Коефіцієнт швидкої ліквідності	14	15,42	69,22	82,31	68,31	13,09
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,62	0,38	10,94	33,06	31,44	22,12
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	14,94	14,77	55,95	46,79	31,85	-9,16

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Слід констатувати, що за весь період дослідження показники значно перевищують теоретично рекомендовані значення, що доволі незвично для виробничих підприємств, у тому числі для підприємства аграрного сектору економіки.

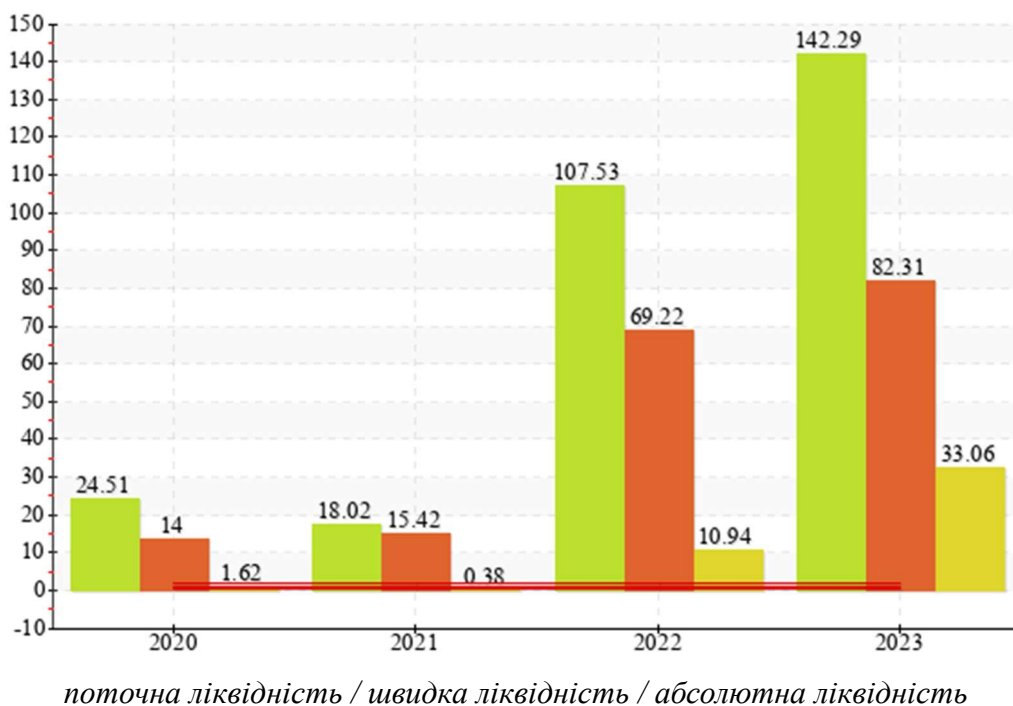

Рисунок 2.3 – Графічне відображення показників ліквідності СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки

джерело: побудовано на основі таблиці 2.14

Так коефіцієнт абсолютно ліквідності зріс з 0,38 у 2021 році до 33,6 у 2023 році, що безумовно є надзвичайно високим значенням. Також значно перевищують нормативи показники швидкої ліквідності та загальної поточної ліквідності або покриття. Цікавим є показник співвідношення дебіторська та кредиторської заборгованості підприємства. Станом на кінець 2023 року він складає більше 46 грн дебіторської заборгованості на 1 грн кредиторської заборгованості, тобто можемо констатувати, що підприємство в будь-який момент часу може погасити свої зобов'язання. Тим паче сума залишку коштів станом на кінець за 2023 року на розрахунковому рахунку дозволяє миттєво погасити всі як довгострокові і поточні зобов'язання підприємства.

У таблиці 2.15 відображено динаміку показників платоспроможності, що ґрунтуються на достатності грошового потоку.

Таблиця 2.15 – Динаміка показників платоспроможності, що ґрунтуються на достатності грошового потоку СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Загальний ступінь платоспроможності, міс.	0,43	0,69	0,37	0,18	-0,25	-0,19
Коефіцієнт заборгованості за позиками та кредитами банків, міс.	0,08	0	0	0	-0,08	0
Коефіцієнт заборгованості за кредиторською заборгованістю, міс.	0,33	0,67	0,32	0,15	-0,18	-0,17
Коефіцієнт покриття відсотків	324,87	1 407,62	220,08	1 122,65	797,78	902,57

джерело: розраховано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Так, коефіцієнт заборгованості за кредиторською заборгованістю зменшився з 10 днів до 5, проте загальний ступінь платоспроможності також скоротився з 14 днів до 6. У свою чергу коефіцієнт покриття відсотка значно зріс і складає 1122,65 у 2023 році по відношенню до 324,87 у 2020 році. Незважаючи на динаміку загального ступеня платоспроможності, ще раз констатуємо факт

наявності необхідних фінансових ресурсів для покриття як поточної так і довгострокової заборгованості підприємства за весь період дослідження.

У таблиці 2.16 представлені показники ділової активності підприємства.

Таблиця 2.16 – Динаміка показників ділової активності СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +, –		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Оборотність власного капіталу, обороти	0,83	0,24	0,38	-0,59	0,14	-0,45
Оборотність активів, коефіцієнт трансформації, обороти	0,8	0,23	0,38	-0,57	0,15	-0,42
Фондовіддача, обороти	2,75	0,8	1,21	-1,95	0,41	-1,54
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, обороти	1,19	0,34	0,57	-0,85	0,23	-0,62
Період одного обороту оборотних активів, днів	301,66	1 058,41	629,92	756,75	-428,49	328,26
Коефіцієнт оборотності запасів, обороти	2,06	0,73	0,84	-1,33	0,11	-1,22
Період одного обороту запасів, днів	175,16	490,85	427,85	315,69	-63	252,69
Коефіцієнт оборотності готової продукції, обороти	12,32	2,31	2,14	-10,01	-0,17	-10,18
Період одного обороту готової продукції, дні	29,21	155,91	168,11	126,7	12,2	138,9
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, обороти	1,74	0,51	1,36	-1,23	0,85	-0,38
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	206,44	711,19	265,16	504,75	-446,03	58,72
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, обороти	11,5	5,57	40,42	-5,93	34,85	28,92
Період погашення кредиторської заборгованості, днів	31,3	64,67	8,91	33,37	-55,76	-22,39
Період виробничого циклу, днів	52,81	192,51	130,28	139,7	-62,23	77,47
Період операційного циклу, днів	381,6	1 202,04	693,01	820,44	-509,03	311,41
Період фінансового циклу, днів	350,3	1 137,37	684,1	787,07	-453,27	333,8

джерело: розраховано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Слід відмітити різнопланову динаміку за весь період дослідження: по відношенню до 2021 року показники мають негативну динаміку що пов'язана зі значним скороченням виручки від реалізації продукції при фактично незмінній сумі активів і зобов'язань підприємства, і покращення показників у 2023 році по відношенню до 2022 року. Якщо брати динаміку 2021 та 2023 років, то відмічаємо несуттєве погіршення основних показників ділової активності, що говорить про достатньо ефективний фінансовий менеджмент на підприємстві.

Так, період обороту оборотних активів збільшився з 301 днів у 2021 році до 629 днів у 2023 році. Період обороту запасів збільшився з 175 днів до 427 днів станом на кінець 2023 року. Період погашення дебіторської заборгованості у той же час незначно зріс з 260 днів у 2021 році до 265 днів у 2023 році. Проте слід відмітити, що період погашення кредиторської заборгованості зменшився з 31 дня у 2021 року до менше дев'яти днів у 2023 році. період операційного циклу збільшився з 381 дня до 693 днів проте він недостатньо ефективно відображає реальний стан речей на підприємстві. Період виробничого циклу збільшився з 52 днів у 2021 році до 130 днів у 2023 році. Незважаючи на негативну динаміку показників ділової активності, підтверджуємо факт ефективного використання як власних так і залучених фінансових ресурсів підприємства.

І нарешті розглянемо показники рентабельності підприємства за 2020-2023 роки. У 2020 році деякі показники рентабельності не були прораховані через те, що береться середнє значення за період дослідження тобто за 2019-2020 роки (таблиця 2.17).

Так, рентабельність власного капіталу зменшилась з 28% у 2021 році до майже 10% у 2023 році, рентабельність реалізації за операційним прибутком зменшилась з 52% у 2021 році до 34% у 2023 році. Тобто станом на кінець 2023 року кожна гривня реалізованої продукції забезпечує 34 копійки операційного прибутку, що є майже оптимальним значенням для аграрного сектору економіки.

Коефіцієнт реінвестування складає 100% - весь чистий прибуток підприємства спрямовується на поповнення власного капіталу підприємства, що на нашу думку не є позитивним явищем.

Таблиця 2.17 – Динаміка показників рентабельності СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Рентабельність (пасивів) активів (чистий прибуток в чисельнику), %	-	27,69	4,87	9,91	-	5,04
Рентабельність (пасивів) активів (ЕВІТ в чисельнику), %	-	27,71	4,89	9,92	-	5,03
Рентабельність (пасивів) активів (ЕВІТДА в чисельнику), %	-	31,86	8,75	14,13	-	5,38
Рентабельність власного капіталу, %	-	28,68	4,99	9,97	-	4,98
Рентабельність виробничих фондів, %	-	67,57	10,68	17,53	-	6,85
Рентабельність продажів за валовим прибутком (валова маржа), %	47,25	55,49	46,4	42,56	-4,69	-3,84
Рентабельність продажів за операційним прибутком (операційна маржа), %	41,39	52,64	32,13	34,83	-6,56	2,7
Рентабельність продажів за чистим прибутком (чиста маржа), %	30,2	34,51	20,98	26,34	-3,86	5,36
Операційна рентабельність витрат, %	69,01	106,13	46,55	50,48	-18,53	3,93
Коефіцієнт реінвестування, %	-	100	100	100	-	0
Коефіцієнт стійкості економічного зростання, %	-	25,07	4,87	9,5	-	4,63
Період окупності активів	-	3,61	20,52	10,09	-	-10,43
Період окупності власного капіталу	-	3,49	20,04	10,03	-	-10,01

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Рентабельність активів за чистим прибутком зменшилась з 27,7% до 9,9% станом на кінець 2023 року. Констатуємо незначне скорочення коефіцієнту стійкості економічного зростання, що пов'язано з негативною динамікою чистого

фінансового результату. Період окупності активів як і власного капіталу є доволі низьким і складає 10 років станом на кінець 2023 року, хоча у 2021 році складав всього 3 роки.

В цілому слід констатувати, що станом на кінець 2023 року підприємство є прибутковим, платоспроможним, з високим рівнем ділової активності та ліквідності балансу. Незважаючи на це, у наступному розділі нашої роботи ми спробуємо дослідити ступінь залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування на основі показників фінансової стійкості, а також окреслити основні пропозиції щодо підвищення ефективності використання капіталу підприємства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СФГ «УРОЖАЙ»

3.1 Забезпечення стійкості фінансового стану СФГ «Урожай»

Ефективне управління капіталом є критично важливим для виживання та конкурентоспроможності фермерських господарств. В умовах стрімких змін у ринковому середовищі, змін клімату та глобалізаційних викликів, аграрний сектор потребує нових підходів до управління капіталом, аби забезпечити прибутковість та сталий розвиток.

Стійкість фінансового стану підприємства є основою його здатності функціонувати в умовах непередбачуваних зовнішніх економічних та політичних умов. Забезпечення цієї стійкості вимагає системного підходу та застосування комплексу фінансових методів.

Фінансова стійкість свідчить про здатність підприємства покривати зовнішні зобов'язання за рахунок власних ресурсів та забезпечувати нормальне функціонування у довгостроковій перспективі. Головними складовими фінансової стійкості є:

- забезпеченість власним капіталом;
- спроможність обслуговувати боргові зобов'язання.

Фактори, що впливають на стійкість фінансового стану:

1. Внутрішні фактори:

- ефективність управління фінансовими ресурсами;
- рівень оптимізації витрат;
- стабільність виробничих процесів;
- структура капіталу підприємства.

2. Зовнішні фактори:

- економічна ситуація в країні та світі;

- валютні ризики;
- законодавчі зміни;
- стан галузі та рівень конкуренції.

Розглянемо динаміку узагальнюючого показника стійкості фінансового стану за 2020-2023 роки.

Таблиця 3.1 – Динаміка узагальнюючого показника стійкості фінансового стану СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Власний капітал та резерви	1 096 100	1 464 228	1 539 154	1 700 671	604 571	161 517
Необоротні активи	411 822	457 138	518 050	596 056	184 234	78 006
Власні обігові кошти	684 278	1 007 090	1 021 104	1 104 615	420 337	83 511
Довгострокові зобов'язання	1 551	1 551	1 551	1 551	0	0
Наявність власних обігових коштів та довгострокових джерел для фінансування запасів	685 829	1 008 641	1 022 655	1 106 166	420 337	83 511
Короткострокові зобов'язання	29 171	59 267	9 600	7 829	-21 342	-1 771
Наявність власних обігових коштів, короткострокових та довгострокових джерел для фінансування запасів	715 000	1 067 908	1 032 255	1 113 995	398 995	81 740
Загальна сума запасів	306 495	154 301	367 720	469 557	163 062	101 837
Надлишок (+), недостача власних обігових коштів для формування запасів	377 783	852 789	653 384	635 058	257 275	-18 326
Надлишок (+), недостача власних обігових коштів та довгострокових джерел для формування запасів	379 334	854 340	654 935	636 609	257 275	-18 326
Надлишок (+), недостача власних обігових коштів та короткострокових і довгострокових джерел для формування запасів	408 505	913 607	664 535	644 438	235 933	-20 097

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Відмічаємо, що сума власного капіталу збільшилась за період дослідження майже на 700 млн грн. У той же час сума власних обігових коштів збільшилась з 684 млн грн до 1 млн мільярда 104 млн грн. В цілому ресурси, які можуть бути спрямовані на покриття запасів збільшились з 715 млн грн до 1 млрд 113 млн грн. У свою чергу загальна сума запасів за період дослідження має різнопланову динаміку, проте відносно 2023 року відмічаємо збільшення. Так порівняно з 2021 роком сума збільшення складає майже 315 млн грн, а по відношенню до 2022 року 102 млн грн. Станом на кінець 2023 року загальна сума запасів складає 469 млн грн. Виходячи з цього, надлишок власних обігових коштів для формування запасів за весь період дослідження має позитивне значення і збільшився з 377 млн грн у 2020 році до 635 млн грн станом на кінець 2023 року. Все це говорить про абсолютну стійкість фінансового стану СФГ «Урожай» за весь період дослідження так і довгостроковій перспективі.

Для повноти аналізу проведемо оцінку часткових показників стійкості фінансового стану, які відображені у таблиці 3.2.

Зрозуміло, констатуємо достатньо велике значення всіх часткових показників фінансової стійкості. Так, коефіцієнт автономії який показує залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування станом на кінець 2023 року складає 0,99, тобто на 99% підприємства не залежно від зовнішніх джерел фінансування. Коефіцієнт маневреності власного капіталу збільшився з 1,62 у 2020 році до 0,65 у 2023 році. У свою чергу маневреність власних оборотних коштів зросла з 0,7 у 2020 році до 0,23 у 2023 році.

Коефіцієнт короткострокової заборгованості знизився з 0,97 у 2021 році до 0,83 у 2023 році за рахунок зміни поточних зобов'язань підприємства. Коефіцієнт фінансова стійкості станом на кінець 2023 року або покриття інвестиції дорівнює одиниці. Коефіцієнт мобільності активів також перевищує теоретично рекомендоване значення і зріз з 1,74 до 1,87.

Показник маневреності власних обігових коштів має різнопланову динаміку: зменшення у 2021 році по відношенню до 2020 року та значне збільшення у 2023 році до 0,23.

Таблиця 3.2 – Динаміка показників фінансової стійкості СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Власні обігові кошти, тис. грн.	684 278	1 007 090	1 021 104	1 104 615	420 337	83 511
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,96	0,94	0,99	0,99	0,03	0
Маневреність власних оборотних коштів	0,07	0,02	0,1	0,23	0,16	0,13
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами запасів	2,23	6,53	2,78	2,35	0,12	-0,43
Коефіцієнт фінансової автономії	0,97	0,96	0,99	0,99	0,02	0
Коефіцієнт фінансової залежності	1,03	1,04	1,01	1,01	-0,02	0
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,03	0,04	0,01	0,01	-0,02	0
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,62	0,69	0,66	0,65	0,03	-0,01
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,95	0,97	0,86	0,83	-0,12	-0,03
Коефіцієнт фінансової стійкості (покриття інвестицій)	0,97	0,96	0,99	1	0,03	0,01

джерело: згруповано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Таким чином, станом на кінець 2023 року часткові показники стійкості фінансового стану говорять про високий рівень фінансової стійкості підприємства і незалежність від зовнішніх джерел фінансування.

У таблиці 3.3 розглянемо динаміку показників платоспроможності, що ґрунтуються на достатності грошового потоку СФГ «Урожай». Так, коефіцієнт заборгованості за позиками та кредитами присутній лише у 2020 році, тому що це був єдиний рік, станом на кінець якого у балансі відображені заборгованості за позиками та кредитами банків. Сама короткострокова позика у сумі 6 млн грн була погашена у першій половині 2021 року.

Таблиця 3.3 – Динаміка показників платоспроможності, що ґрунтуються на достатності грошового потоку СФГ «Урожай» за 2020-2023 роки, тис. грн

Показники	Рік				Абсолютний приріст (відхилення), +, –	
	2020	2021	2022	2023	2023 / 2020	2023 / 2022
Загальний ступінь платоспроможності, міс.	0,43	0,69	0,37	0,18	-0,25	-0,19
Коефіцієнт заборгованості за позиками та кредитами банків, міс.	0,08	0	0	0	-0,08	0
Коефіцієнт заборгованості за кредиторською заборгованістю, міс.	0,33	0,67	0,32	0,15	-0,18	-0,17
Коефіцієнт покриття відсотків	324,87	1 407,62	220,08	1 122,65	797,78	902,57

джерело: розраховано на основі фінансової звітності СФГ «Урожай»

Коефіцієнт заборгованості за кредиторською заборгованістю знизився з 0,33 до 0,15. Станом на кінець 2023 року коефіцієнт покриття відсотків складає більше 1000, що говорить про те, що підприємство за рахунок власних коштів може повністю погасити відсотки за користування різного роду зовнішніми фінансовими активами. Слід відмітити, що загальний ступінь платоспроможності підприємства є найменшим за весь період дослідження і складає 0,18 або 6 днів на противагу 2021 року коли загальний ступінь платоспроможності складав 21 день. Проте зрозуміло, що цей показник не відображає реального стану діяльності підприємства.

Слід відмітити, що забезпечення стійкості фінансового стану підприємства – це безперервний процес, який вимагає ретельного аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, ефективного управління фінансовими ресурсами та адаптації до змін у бізнес-середовищі. Вчасне впровадження відповідних заходів сприятиме зміцненню позицій підприємства на ринку та його довгостроковій конкурентоспроможності.

Слід відмітити, що на фінансову стійкість підприємства впливають багато факторів, серед яких можна виділити:

1. Структура капіталу, тобто співвідношення між власними і позиковими коштами. Високий рівень зовнішнього боргу може призвести до фінансових ризиків та погіршення кредитного рейтингу. Проте відсутність зовнішнього фінансування не дає можливості формувати підприємству кредитку історію і розраховувати на зовнішні джерела фінансування у майбутньому.

2. Оперативна ефективність управлінських рішень у сфері витрат, виробництва та продажів, що безпосередньо впливає не тільки на фінансову стійкість, а й на рентабельність та ліквідність підприємства.

3. Зовнішні економічні фактори, такі як інфляція, валютні коливання, політична стабільність в країні, здатні суттєво впливати на стійкість фінансового стану підприємств.

4. Облік і фінансовий моніторинг, що передбачає систематичний аналіз фінансових показників та своєчасне реагування на їх зміни і дозволяє уникнути негативних наслідків.

У сучасних умовах можна виділити наступні заходи для забезпечення стійкості фінансового стану СФГ «Урожай»:

1. Оптимізація структури капіталу, що передбачає розумне співвідношення між власними та позиковими коштами дозволяє зменшити фінансові ризики. Важливо своєчасно переоцінювати боргові зобов'язання та потенціал залучення нових ресурсів. СФГ «Урожай» потрібно працювати з зовнішніми джерелами фінансування, зокрема у державних програмах підтримки агропромислового розвитку у повоєнний період.

2. Планування і контроль витрат, що передбачає успішне управління витратами і допомагає зберегти достатні фінансові ресурси. Регулярний аналіз бюджетів та порівняння фактичних витрат з плановими дозволяють виявляти проблемні напрямки діяльності та вчасно вжити відповідних заходів.

3. Диверсифікація діяльності шляхом розвитку переробної промисловості СФГ «Урожай». Крім того, забезпечення виробництва нових видів продукції з доданою вартістю або вихід на нові ринки дозволяє знизити ризики залежності від однієї продукції та покращити фінансові результати.

4. Навчання і розвиток персоналу, особливо планово-фінансової служби і фінансового менеджменту підприємства. Підвищення фінансової грамотності співробітників, їхня підготовка у сфері фінансового планування та управління дозволе створити компетентну команду для прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

Таким чином, забезпечення стійкості фінансового стану підприємства є складовою частиною його стратегічного управління. Успішна реалізація заходів, спрямованих на оптимізацію капіталу, підвищення оперативної ефективності та розвиток фінансових ресурсів, забезпечить підприємству можливість стабільно функціонувати навіть в умовах нестабільності. При правильному управлінні фінансами і систематичному контролі фінансової стійкості, підприємство зможе не лише підтримувати свою діяльність, але й адаптуватися до нових викликів, що виникають на ринку.

Слід також відмітити, що використання позикових коштів банківських установ та інших фінансових інститутів формує позитивну кредитку історію господарства і у майбутньому може допомогти йому залучати довгострокові фінансові ресурси для свого сталого розвитку.

Кредитна історія є невід'ємною складовою фінансової репутації підприємства, що суттєво впливає на можливість залучення зовнішніх фінансових ресурсів. У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція зростає, а умови отримання фінансування можуть бути жорсткими, розуміння значення кредитної історії стає критично важливим для підприємств, які прагнуть до стійкості та розвитку.

Кредитна історія СФГ «Урожай» – це систематизована інформація про його фінансову діяльність, що включає дані про отримані кредити, своєчасність платежів, а також боргові зобов'язання. Вона формує загальне уявлення про фінансову дисципліну підприємства і використовується кредиторами для оцінки кредитоспроможності.

Позитивна кредитна історія – це важливий фактор, що підвищує шанси підприємства на отримання фінансування від зовнішніх джерел, таких як банки,

інвестиційні компанії та інші фінансові установи. Кредитори, оцінюючи ризики, ґрунтуються на кредитній історії, яка показує, як підприємство управляло своїми боргами в минулому.

Кредитна історія впливає на формування кредитних рейтингів, що, у свою чергу, визначає умови надання кредитів, такі як відсоткові ставки та строки погашення. Підприємства з високими рейтингами можуть отримувати фінансування на більш вигідних умовах, ніж ті, які мають проблеми у своїй кредитній історії. Наявність позитивної кредитної історії формує довіру з боку потенційних кредиторів і інвесторів. Вони схильні оцінювати підприємство як надійного партнера, здатного виконувати свої фінансові зобов'язання. Це сприяє зміцненню відносин з фінансовими установами та зниженню вартості залучення капіталу.

Правильне управління кредитною історією є важливим елементом фінансової політики підприємства. Підприємства повинні активно працювати над підтримкою або поліпшенням своєї кредитної репутації. Це може включати в себе:

1) Своєчасні платежі. Одна з найважливіших складових кредитної історії - це своєчасність та повнота виконання зобов'язань перед кредиторами. Підприємства повинні ретельно планувати свої фінанси, щоб уникати заборгованості у платіжках.

2) Моніторинг кредитної історії, що передбачає постійний аналіз та моніторинг кредитної історії і дозволяє підприємствам вчасно виявляти та виправляти помилки, які можуть зашкодити їх репутації. Це також дає змогу виявляти потенційні проблеми на ранній стадії.

3) Взаємодія з кредитними бюро для отримання регулярних звітів про кредитну історію і допомагає підприємствам контролювати свою фінансову репутацію та вживати заходів для її покращення.

Кредитна історія відіграє важливу роль у формуванні політики управління зовнішніми джерелами фінансування. Вона не лише впливає на доступ до фінансування, але й визначає умови, на яких підприємства можуть залучати

капітал. З розумінням важливості кредитної історії, підприємства можуть ухвалювати більш обґрунтовані рішення стосовно своїх фінансових стратегій, підвищуючи свою конкурентоспроможність у ринку. Відтак, активне управління кредитною репутацією стало необхідністю для досягнення стійкості фінансового стану в умовах сучасного економічного середовища.

3.2 Формування резервного капіталу та страхового фонду СФГ «Урожай»

Формування резервного фонду є однією з ключових складових фінансового планування в управлінні фермерськими господарствами. Він виконує роль безпеки для підприємства, забезпечуючи йому можливість ефективно адаптуватися до змін у середовищі, зменшувати фінансові ризики і підтримувати стабільність у періоди невизначеності.

Зауважимо, що резервний фонд фермерського господарства – це фінансовий ресурс, що накопичується для покриття непередбачених витрат та забезпечення стабільності в умовах фінансових труднощів. Формування резервного фонду допомагає зменшити фінансові ризики. Наявність резервних коштів дозволяє фермерським господарствам уникнути залежності від термінових кредитів та запобігти виникненню боргових зобов'язань у важкі часи.

Також створення резервного фонду забезпечує стійкість фінансового стану СФГ «Урожай». Резервний фонд надає можливість оперативно вирішувати фінансові питання, коли виникають непередбачені обставини, такі як стихійні лиха, зниження урожайності, зміни цін на сировину чи готову продукцію.

Крім того, фермерські господарства з резервними фондами виглядають більш стабільними для потенційних інвесторів і кредиторів, що позитивно впливає на їх репутацію.

Формування резервного фонду можна розглядати як багатоетапний процес, який включає:

1. Аналіз фінансових ризиків. Перед початком накопичення коштів важливо оцінити можливі ризики, які можуть вплинути на фінансовий стан господарства. Це може включати аналіз сезонності, ринкової кон'юнктури, погодних умов та ін.

2. Визначення розміру фонду. Розмір резервного фонду може варіюватися і залежить від специфіки господарства, обсягу витрат, рівня ризику та інших чинників. Загалом рекомендується формувати резерви в розмірі не менше 5-10% від річних витрат.

3. Визначення механізму накопичення, що передбачає використання частини чистого прибутку, не розподіляючи його на поповнення нерозподіленого прибутку. Одним із шляхів є щомісячні відрахування в резервний фонд з операційного бюджету.

4. Контроль за використанням фонду. Важливо не лише накопичити резерви, але й ефективно ними управляти. Кожен витратний випадок повинен бути документально підтверджений, а використані кошти – ретельно обліковуватися.

Формування резервного фонду є важливою частиною фінансового планування фермерського господарства, яка допомагає забезпечити його стійкість і життєздатність в умовах ринкової нестабільності. Актуальність накопичення резервів та їх ефективне використання сприяють не лише фінансовій безпеці, але й розвитку господарства в довгостроковій перспективі. Своєчасна оцінка ризиків, чітке планування та контроль за витратами резервного фонду можуть суттєво вплинути на загальний успіх підприємства у аграрному секторі.

До принципів створення резервного фонду слід віднести:

1) системність – резервний фонд має формуватися на постійній основі, враховуючи специфіку діяльності підприємства;

2) пропорційність – обсяг фонду залежить від розміру підприємства, рівня ризиків та специфіки галузі аграрного виробництва;

3) доступність – кошти резервного фонду мають бути легко доступними у випадку потреби.

4) прозорість – процес формування та використання фонду має бути регламентованим та зрозумілим для всіх зацікавлених сторін.

Джерелами формування резервного фонду може бути частина чистого прибутку; отримання коштів з інших джерел, таких як внески засновників або доходи від інвестиційної діяльності; відрахування з оборотних коштів; часткове резервування коштів, що тимчасово не використовуються.

Передбачається, що резервний фонд СФГ «Урожай» може використовуватися у таких випадках:

- 1) покриття збитків у випадку настання ризикових ситуацій або компенсація фінансових втрат через форс-мажорні обставини;
- 2) фінансування кризових ситуацій (приклад лютого – квітня 2022 року) та забезпечення ліквідності у випадку різкого зниження доходів;
- 3) розвиток підприємства, що передбачає використання коштів для інвестицій у разі відсутності інших джерел фінансування.

Формування резервного фонду є невід'ємною складовою фінансової політики підприємства. Правильно організований резервний фонд забезпечує додаткову стабільність, підвищує довіру інвесторів та партнерів, а також створює основу для довгострокового розвитку навіть у несприятливих умовах.

Різновидом резервного фонду може стати страховий фонд, або фонд самострахування, який не буде включатися до власного капіталу підприємства, а мати вигляд поточних фінансових інвестицій підприємства.

Фонд самострахування є формою фінансового резерву, який створюється для покриття можливих збитків у результаті виробничої діяльності підприємства. Його основна мета – страхування власних ризиків, пов'язаних із невизначеністю або збитками.

Процес формування фонду самострахування СФГ «Урожай» також має свої етапи:

- 1) Оцінка ризиків – необхідно виявити і класифікувати ризики, які можуть призвести до збитків: від природних катастроф до коливань на ринку.

2) Встановлення розміру фонду – залежить від торгівлі та специфіки діяльності підприємства. Зазвичай він складає від 1% до 5% від річного обсягу продажів.

3) Облік і контроль, що передбачає правильний облік та контроль за використанням фонду самострахування і є важливими для підтримки фінансової стійкості підприємства.

4) Ефективні напрямки використання – фонд самострахування використовується для покриття витрат, які не підлягають відшкодуванню іншими джерелами. Це можуть бути витрати на відновлення після стихійних лих або компенсації для працівників.

Проведемо прогнозні розрахунки створення резервного фонду та фонду самострахування у 2024-2026 роках.

Таблиця 3.4 – Фактичні та прогнозні показники фінансової звітності з урахуванням створення резервного фонду та фонду самострахування у 2024-2026 роках, тис. грн

Показники	Рік					
	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1 063 862	357 167	613 293	774250	885330	1150500
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	367 128	74 926	161 517	245600	284350	354980
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1 463 228	1 538 154	1 699 671	1 932 991	2 203 124	2 540 355
Резервний капітал	-	-	-	7368	8531	10649
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	1 464 228	1 539 154	1 700 671	1940359	2211654	2551004
Фонд самострахування	-	-	-	4912	5687	7100
Коефіцієнт автономії	0,99	0,99	0,99	0,98	0,95	0,91

джерело: власні розрахунки автора

Виходячи з вищенаведеного теоретичного матеріалу і практичних рекомендацій, пропонуємо створити резервний у розмірі 3% чистого прибутку кожного року, але не менше 250 тис. грн щороку. Максимальну суму резервного фонду пропонуємо обмежити 50 млн. грн, що може бути досягнуто за 6-8 років.

Прогнозні обсяги чистого доходу і чистого фінансового результату ми взяли з фінансового плану розвитку підприємства. Створення резервного капіталу не вплине на суму власного капіталу та його фінансову стійкість, оскільки резервний фонд включається до суми власного капіталу.

Фонд самострахування пропонуємо створити у розмірі 2% чистого прибутку і він не входить до складу власного капіталу підприємства. Кошти страхового фонду пропонуємо тримати на розрахунковому рахунку, а у випадку накопичення більше 15 млн грн перевести у поточні найбільш ліквідні фінансові інвестиції.

Негативна динаміка коефіцієнту автономії зумовлена стратегією підприємства щодо поступового залучення грантових позикових коштів на розвиток матеріально-технічної бази та створення ряду переробних експортно орієнтованих підприємств (виробництво сухого молока, борошна тощо)

Таким чином, формування резервного фонду та фонду самострахування є важливими інструментами забезпечення фінансової стійкості підприємства. Вони дозволяють адаптуватися до змінюваних умов економіки, знижують ризики і забезпечують ліквідність. Грамотне управління цими фондами, регулярний моніторинг та оцінка ризиків є запорукою фінансового успіху та стабільного розвитку підприємства в сучасному конкурентному середовищі. Використовуючи методики формування резервів і фондів самострахування, підприємства можуть адекватно реагувати на зриви або труднощі в своїй діяльності, зберігаючи при цьому свою фінансову незалежність.

3.3 Формування оптимального залишку грошових коштів господарства

Аграрний сектор економіки України стикається з численними викликами в умовах воєнного стану, які суттєво впливають на фінансову діяльність підприємств. Дефіцит ресурсів, непередбачувані витрати та обмеження на ринку

вимагають від аграрних підприємств адаптації сучасних методик формування оптимального залишку коштів.

Однією з ключових методик формування оптимального залишку коштів є прогнозування грошових потоків, яке особливо актуальне в умовах війни. Відповідний аналіз допомагає визначити можливі надходження та витрати, що зумовлюються сезонністю, змінами цін на сировину та кінцеву продукцію. Прогнозування може базуватись на даних попередніх років, з урахуванням впливу військових дій, що дозволить аграріям планувати свій бюджет більш точно.

Як дефіцит, так і надлишок грошових коштів негативно відображається на фінансовому становищі підприємства. При надлишковому грошовому потоці відбувається втрата реальної вартості вільних грошових коштів внаслідок інфляції, втрачається частина потенційного прибутку від невикористання грошових коштів в операційній чи інвестиційній діяльності, сповільнюється оборотність капіталу через простій грошових коштів. Грошові кошти повинні працювати на підприємство з метою отримання прибутку, а саме:

- сприяти розширеному відтворенню виробництва;
- інвестувати у короткострокові та довгострокові фінансові інвестиції;
- достроково погашати достроково погашати зобов'язання за банківськими позиками з метою зменшення витрат із обслуговування боргу.

Вирішення задачі раціонального використання тимчасово вільного залишку грошових коштів можна реалізувати за рахунок:

- 1) узгодження з банківською установою умов поточного зберігання залишку грошових коштів із виплатою відсотків
- 2) використання короткострокових грошових інструментів для тимчасового зберігання вільних залишків грошових коштів – депозитних вкладів у банках та інвестиційних компаніях;
- 3) використання високодохідних короткострокових фінансових інструментів для розміщення резерву грошових коштів – короткострокових депозитних сертифікатів, облігацій підприємств, облігацій внутрішньої державної позики тощо.

Дефіцит грошових коштів призводить до росту простроченої заборгованості підприємства за кредитами банку, постачальникам, персоналу по оплаті праці тощо.

В практиці фінансового менеджменту розрізняють наступні залишки грошових коштів:

- 1) Операційний;
- 2) Страховий;
- 3) Інвестиційний;
- 4) Компенсаційний.

Операційний залишок грошових коштів формується для забезпечення потреби в грошових коштах для виконання поточних зобов'язань за платіжками, які виникають у процесі виробництва.

Страховий або ж резервний залишок грошових коштів формується для страхування ризику несвоєчасного надходження грошових коштів від операційної діяльності в зв'язку із погіршенням кон'юнктури ринку, сповільненням платіжного обороту, невиконанням покупцями своїх зобов'язань за контрактами. Інвестиційний залишок грошових коштів формується з метою отримання додаткового фінансового доходу.

Компенсаційний залишок грошових коштів формується переважно на вимогу банку, який здійснює розрахункове обслуговування підприємства та надає йому інші види послуг. Цей залишок є сумою грошових коштів, яку підприємство відповідно до укладених договорів про банківське обслуговування повинно зберігати на розрахунковому рахунку, при умові, що такі вимоги висуваються банківськими установами. Нас в першу чергу цікавить інвестиційний залишок грошових коштів підприємства, який дає змогу отримувати додатковий фінансовий дохід.

Зауважимо, що на сьогоднішній день виділяють наступні моделі визначення оптимального залишку грошових коштів підприємства: Модель Баумоля, Модель Міллера-Орра, Модель Стоуна, модель по методу Монте-Карло.

Найбільше у практиці господарської діяльності використовується модель Баумоля, яка передбачає сталість вихідного грошового потоку, зберігання всіх резервів грошових коштів у формі короткострокових фінансових інвестицій і зміну залишку грошових активів від максимуму до мінімуму на рівні нуля.

Рисунок 3.1 свідчить, що поповнення залишків грошових коштів за рахунок продажу частини короткострокових фінансових інвестицій чи короткострокових банківських кредитів здійснювалось вдвічі частіше, то розмір максимального та середнього залишку грошових коштів на підприємстві був би у два рази меншим. Однак кожна операція із продажу короткострокових фінансових інвестицій чи отримання кредитів пов'язана для підприємства із певними витратами, розмір яких встановлюється із збільшенням частоти (чи скороченням періоду) поповнення грошових коштів.

Для економії загальної суми витрат із обслуговування операцій поповнення грошових коштів необхідно збільшити період (або скоротити частоту) цього поповнення. В цьому випадку відповідно зростуть розміри максимального та середнього залишку грошових коштів.

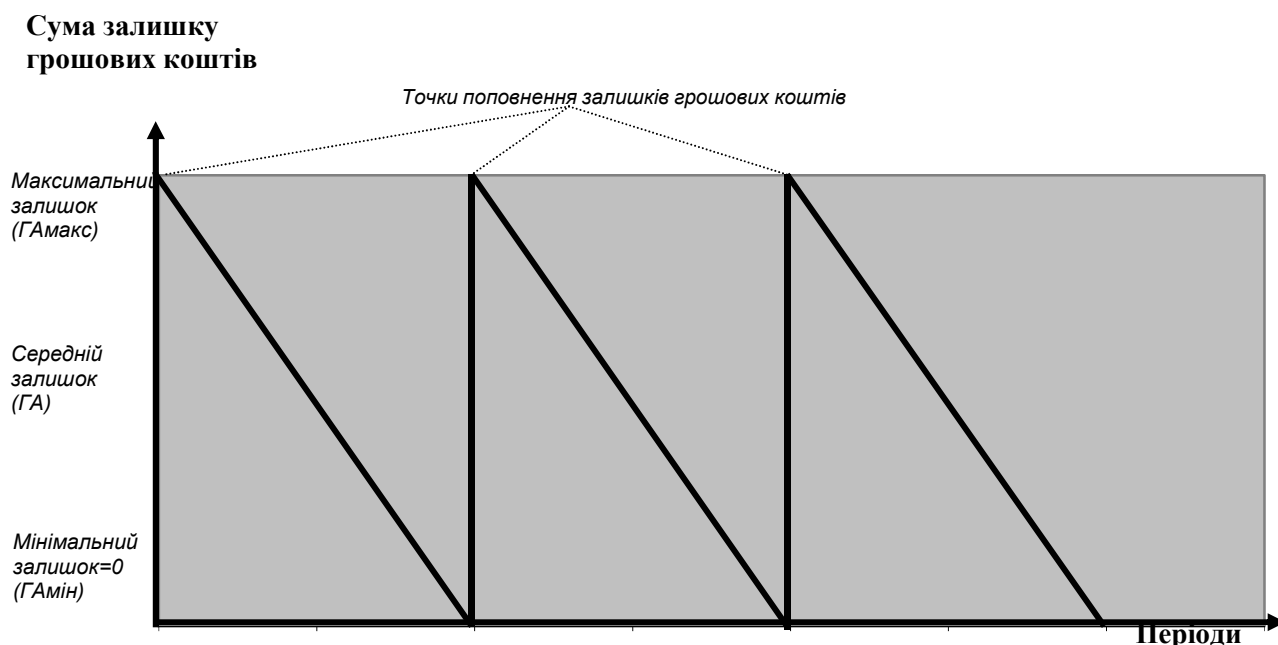

Рисунок 3.1 – Формування та використання залишку грошових коштів за моделлю Баумоля

Джерело: за матеріалами [44]

Рисунок 3.2 свідчить, що поповнення залишків грошових коштів за рахунок продажу частини короткострокових фінансових інвестицій чи короткострокових банківських кредитів здійснювалось вдвічі частіше, то розмір максимального та середнього залишку грошових коштів на підприємстві був би у два рази меншим. Однак кожна операція із продажу короткострокових фінансових інвестицій чи отримання кредитів пов'язана для підприємства із певними витратами, розмір яких встановлюється із збільшенням частоти (чи скороченням періоду) поповнення грошових коштів.

Однак ці види залишків грошових коштів доходів підприємству не приносять, до того ж ріст цих залишків означає втрату для підприємства альтернативних доходів у формі короткострокових фінансових вкладень. Розмір цих втрат дорівнює сумі залишків грошових коштів, перемноженій на середню ставку процента по короткострокових фінансових інвестиціях.

Із врахуванням розглянутих напрямків діяльності виходить оптимізаційна модель Баумоля, що дозволяє визначити оптимальну частоту поповнення та оптимальний розмір залишку грошових коштів, при яких загальні витрати будуть мінімальними.

Рівень втрат при
поповненні
залишку
грошових коштів

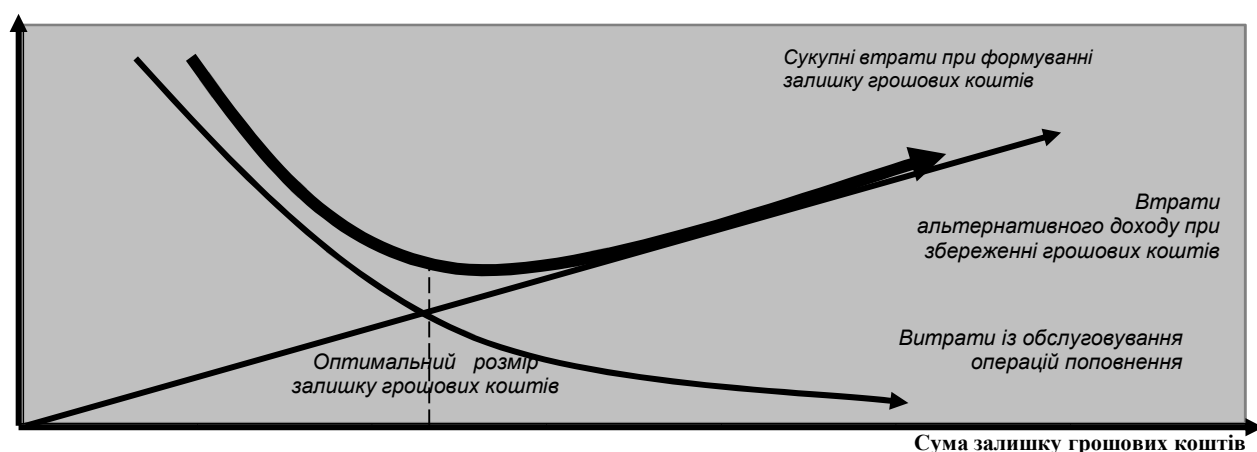

Рисунок 3.2 – Схема формування оптимального розміру залишку грошових коштів за моделлю Баумоля

джерело: за матеріалами [14]

Таким чином, щоденний залишок грошових коштів повинен бути на рівні 4217007 грн. Інша модель, яка нами зазначалася – це модель Міллера-Орра, мета якої полягає у мінімізації суми постійних витрат із операцій чи можливих витрат із зберігання грошових коштів, які не приносять доходу.

Модель Міллера-Орра – це ще більш складний алгоритм визначення оптимального розміру залишків грошових коштів. Вихідні положення цієї моделі передбачають наявність певного розміру страхового запасу грошових коштів та певну нерівномірність вхідного та вихідного грошових потоків, а, відповідно, і залишку грошових активів. Мінімальний розмір формування залишку грошових активів припускається на рівні страхового залишку, а максимальний – на рівні трикратного розміру страхового залишку грошових коштів підприємства.

Графічно сутність моделі відображено на рисунку 3.3.

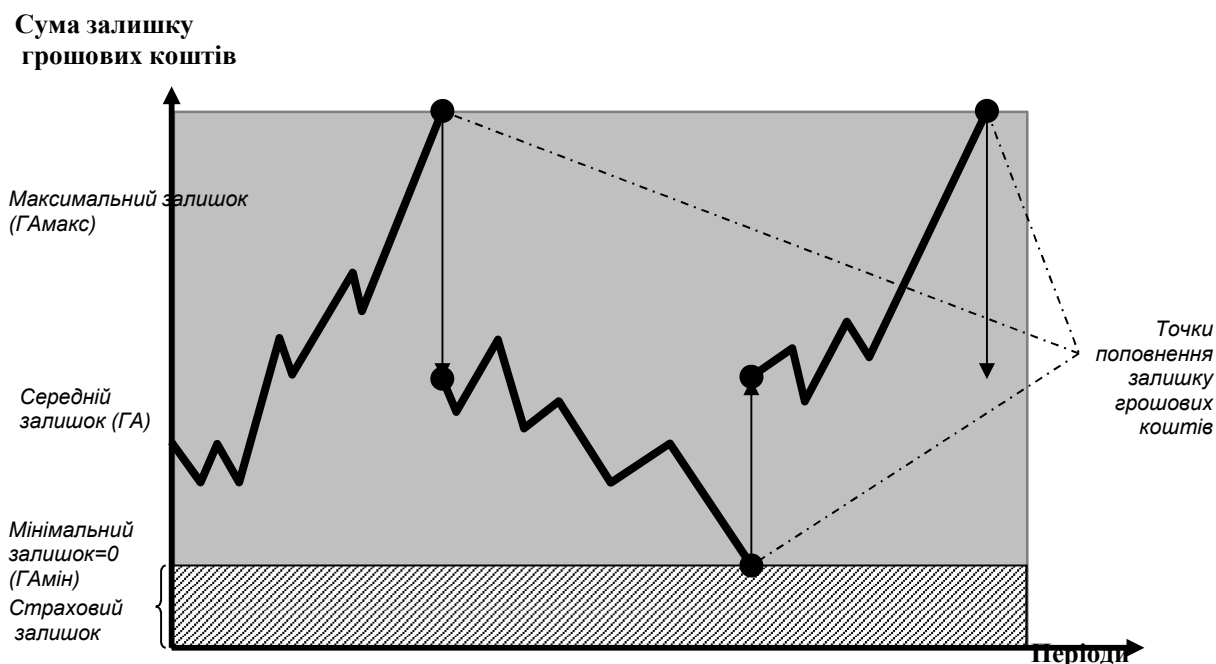

Рисунок 3.3 – Формування та використання залишку грошових коштів за моделлю Міллера-Орра

Джерело: за матеріалами [3]

Із наведеного на рис. 3.3 видно, що коли залишок грошових коштів досягає максимального значення, надлишок грошових коштів (по відношенню до середнього залишку) переводиться в резерв, тобто інвестується у короткострокові фінансові активи. Аналогічно, коли залишок грошових активів досягає

мінімальної межі, здійснюється поповнення грошових коштів до середнього рівня за рахунок продажу або ж повернення частини короткострокових фінансових вкладень, залучення короткострокових банківських кредитів та інших джерел фінансування.

Виходячи з того, що середні залишки грошових коштів на підприємстві складають більше 76,5 млн.грн, то СФГ «Урожай» може сформувати портфель короткострокових фінансових інвестицій на рівні 55,0 млн. грн що додаткове принесе більше 1680 тис. грн доходу від фінансової діяльності.

Впровадження сучасних інформаційних технологій та автоматизованих систем управління фінансами суттєво полегшує процес моніторингу грошових потоків. Системи бізнес-аналітики здатні аналізувати дані в реальному часі, що дозволяє аграрному сектору оперативно реагувати на трансформації ринку та коригувати фінансові стратегії. Це надає можливість підприємствам переглядати залишки грошей не лише на основі щомісячного або щоквартального аналізу, але і в оперативному порядку, що є надзвичайно важливим у кризових умовах.

Гнучке управління запасами також є ключовим аспектом формування оптимального залишку коштів. В умовах війни підприємства аграрного сектору повинні розробити механізми для зменшення затрат на зберігання та зменшення ризиків, пов'язаних з невитратами. Наприклад, налагодження прямих контактів з постачальниками і споживачами може допомогти знизити витрати на транспорт та логістику.

Сучасні методики формування оптимального залишку коштів підприємств аграрного сектору в умовах військового стану України вимагають комплексного підходу. Прогнозування грошових потоків, використання нормативів, аналіз ризиків, автоматизація управлінських процесів та гнучке управління запасами надають аграріям необхідні інструменти для забезпечення фінансової стійкості. В умовах постійної невизначеності та динамічних змін на ринку важливо вибудовувати систему, що дозволяє реагувати на виклики та зберігати ліквідність, що, зрештою, сприяє розвитку аграрного сектору в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки та пропозиції щодо підвищення ефективності управління капіталом СФГ «Урожай».

1. Управління капіталом є ключовим аспектом для стабільності та розвитку фермерських господарств, оскільки він впливає на їх здатність залишатися конкурентоспроможними в умовах динамічного ринку. Управління капіталом у фермерських господарствах вимагає комплексного та системного підходу, що включає планування, контроль та аналіз ефективності використання ресурсів. Для підвищення ефективності управління капіталом, фермерським господарствам слід впроваджувати нові технології, аналізувати ризики та активно шукати фінансування через різні джерела.

2. Селянське (фермерське) господарство «Урожай» (СФГ «Урожай») є об'єднанням компаній, які займаються сільським господарством у Сумській області. Господарство засноване у 1996 році на базі приватного земельного паю та майна. До складу групи входять підприємства: Агрофірма «Руслан», «Урожай Трейд» та СФГ «Урожай». У господарстві працюють понад 300 співробітників.

3. Відмічаємо загальне зростання вартості активів з 1 млрд грн у 2020 році до 1,7 млрд грн у 2023 році, причому зростання фіксується протягом всього періоду дослідження. За 2022-2023 роки вартість активів є доволі сталою і складає 1,5 млрд грн. Вартість необоротних активів також має тенденцію до зростання з 411 мільйонів гривень до 596 мільйонів гривень. Зрозуміло, що у структурі необоротних активів найбільшу питому вагу займають основні засоби, що характерно для підприємств аграрного сектору економіки. Так їх залишкова вартість зросла з 364 млн грн до 536 млн грн у 2023 році, також зростають інші фінансові інвестиції з 26 до 40 млн грн та довгострокові біологічні активи з 9 до 18 млн грн.

4. Капітал підприємства складається з власних та позикових коштів. Так зареєстрований пайовий капітал станом на кінець 2023 року складає 1 млн грн, а додатково власний капітал формується за рахунок нерозподіленого прибутку,

сума якого станом на кінець 2023 року складає 1,7 млрд грн. Позитивним є наявність довгострокових джерел фінансування, які представлені цільовим фінансуванням. Розмір цього фінансування, а саме 1,5 млн грн за весь період дослідження не дозволяє говорити про значну роль саме довгострокових джерел у фінансуванні підприємства. Поточні зобов'язання представлені короткостроковими кредитами банків у розмірі 6 млн грн, яка була погашена на початку 2022 року. Поточна кредиторська заборгованості за товари роботи послуги зросла з 4,5 млн грн у 2021 році до 15,1 млн грн у 2023 році. Також відмітимо кредиторську заборгованості по розрахунках з бюджетом, що склала 42,9 млн грн у 2021 році на противагу 1,6 млн грн у 2023 році. Поточна кредиторська заборгованість з оплати праці станом на кінець 2023 року складає 1,2 млн грн. В цілому поточні зобов'язання мають тенденцію до зменшення з 59,2 млн грн у 2021 році до 7,8 млн грн у 2023 році.

5. За період дослідження з 2020 по 2023 роки відмічаємо скорочення чистого доходу від реалізації продукції у 2023 році по відношенню до 2020 та 2021 років. Так якщо у 2021 році чистий дохід перевищив 1 млрд грн то у 2022 році він зменшився до 357 млн грн, проте вже за 2023 рік зріс до 613 млн грн. Аналогічно маємо динаміку по собівартості реалізованої продукції, яка за період дослідження зменшилася з 473 млн грн до 352 млн грн у 2023 році. Проте за весь період дослідження констатуємо наявність валового прибутку підприємства, сума якого у 2021 році є максимально і складає 590 млн грн, має тенденцію до зменшення у 2022 і 2023 роках. Так станом на кінець 2023 року сума валового прибутку складає 261 млн грн. Чистий фінансовий результат до оподаткування зменшився з 367 млн грн у 2021 році до 161 млн грн у 2023 році, проте зріс на 86 млн грн по відношенню до 2022 року. Чистий фінансовий результат ідентичний до фінансового результату до оподаткування оскільки підприємство є платником єдиного податку четвертої групи і не є платником податку на прибуток. В цілому слід констатувати, що станом на кінець 2023 року підприємство є прибутковим, платоспроможним, з високим рівнем ділової активності та ліквідності балансу.

6. Ефективне управління капіталом є критично важливим для виживання та конкурентоспроможності фермерських господарств. В умовах стрімких змін у ринковому середовищі, змін клімату та глобалізаційних викликів, аграрний сектор потребує нових підходів до управління капіталом, аби забезпечити прибутковість та сталий розвиток. Стійкість фінансового стану підприємства є основою його здатності функціонувати в умовах непередбачуваних зовнішніх економічних та політичних умов. Забезпечення цієї стійкості вимагає системного підходу та застосування комплексу фінансових методів.

7. Відмічаємо, що сума власного капіталу збільшилась за період дослідження майже на 700 млн грн. У той же час сума власних обігових коштів збільшилась з 684 млн грн до 1 млн мільярда 104 млн грн. В цілому ресурси, які можуть бути спрямовані на покриття запасів збільшились з 715 млн грн до 1 млрд 113 млн грн. У свою чергу загальна сума запасів за період дослідження має різнопланову динаміку, проте відносно 2023 року відмічаємо збільшення. Станом на кінець 2023 року загальна сума запасів складає 469 млн грн. Виходячи з цього, надлишок власних обігових коштів для формування запасів за весь період дослідження має позитивне значення і збільшився з 377 млн грн у 2020 році до 635 млн грн станом на кінець 2023 року. Все це говорить про абсолютну стійкість фінансового стану СФГ «Урожай» за весь період дослідження так і довгостроковій перспективі. Таким чином, забезпечення стійкості фінансового стану підприємства є складовою частиною його стратегічного управління.

8. Пропонуємо створити резервний у розмірі 3% чистого прибутку кожного року, але не менше 250 тис. грн щороку. Максимальну суму резервного фонду пропонуємо обмежити 50 млн. грн, що може бути досягнуто за 6-8 років. Фонд самострахування пропонуємо створити у розмірі 2% чистого прибутку і він не входить до складу власного капіталу підприємства. Кошти страхового фонду пропонуємо тримати на розрахунковому рахунку, а у випадку накопичення більше 15 млн грн перевести у поточні найбільш ліквідні фінансові інвестиції. Негативна динаміка коефіцієнту автономії зумовлена стратегією підприємства щодо поступового залучення грантових позикових коштів на розвиток матеріально-

технічної бази та створення ряду переробних експортно орієнтованих підприємств (виробництво сухого молока, борошна тощо). Грамотне управління цими фондами, регулярний моніторинг та оцінка ризиків є запорукою фінансового успіху та стабільного розвитку підприємства в сучасному конкурентному середовищі. Використовуючи методики формування резервів і фондів самострахування, підприємства можуть адекватно реагувати на зриви або труднощі в своїй діяльності, зберігаючи при цьому свою фінансову незалежність.